

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gaj Rosič

**Retorika Georgea W. Busha kot dominantna interpretacija
napadov 11. septembra 2001**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gaj Rosič

Mentor: doc. dr. Andrej Škerlep

**Retorika Georgea W. Busha kot dominantna interpretacija
napadov 11. septembra 2001**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Retorika Georgea W. Busha kot dominantna interpretacija napadov 11. septembra 2001

Pričujoče magistrsko delo bo s kombinacijo tehnik retorične analize in kritične analize diskurza poskušalo ugotoviti, na kakšen način se je ameriški predsednik George W. Bush s svojo retoriko v govorih po terorističnih napadih 11. septembra 2001 opiral na različne ideologije, posebej izpostavljena sta ameriški nacionalizem in patriotizem, da bi ameriško ljudstvo prepričal v svojo interpretacijo dogodkov in si pridobil njihovo podporo pri vzpostavitvi nadaljnjih politik svoje administracije. V vzorec sta vključena dva govora, Address to the Nation, ki ga je predsednik Bush podal istega večera po napadih, in Address to the Joint Session of Congress, ki ga je podal pred ameriškim kongresom 20. septembra 2001. Na osnovi teoretskega pregleda področij klasične in moderne retorike, kritične analize diskurza ter nacionalizma in patriotizma bo naloga poskušala demonstrirati, na kakšen način lahko kombinacijo retorične analize in kritične analize diskurza uporabimo za analizo govorov, v konkretnih govorih predsednika Busha pa poskušala identificirati dejavnike učinkovitosti teh dveh govorov.

Ključne besede: retorika, diskurz, nacionalizem, patriotizem, ideologija, 9/11.

Rhetorics of George W. Bush as dominant interpretation of 9/11 attacks

This master thesis will use combination of rhetorical analysis and critical discourse analysis techniques to try to find out how did American president George W. Bush use different ideologies in his rhetorics (focused primarily on American nationalism and patriotism) to make sure that American nation accepted his own interpretation of the events and to gain their support in future domestic and international policies of the United States of America after the terrorist attacks on September 9, 2001. The sample includes two speeches. Address to the Nation that was given on the night of the attacks and Address to the Joint Session of Congress that commenced on the evening of September 20, 2001. Based on theoretical background in the field of rhetorics, critical discourse analysis, nationalism and patriotism this thesis will try to demonstrate how the combination of rhetorical analysis and critical discourse analysis can be used to analyse speeches and at the same time try to identify effectiveness factors in speeches of president Bush.

Key words: rhetorics, discourse, nationalism, patriotism, ideology, 9/11.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	5
2	RETORIČNA KRITIKA	8
	Klasična retorika	8
	Moderna retorična kritika	16
3	KRITIČNA ANALIZA DISKURZA	25
	Diskurz, politični diskurz in KAD	25
	Nacionalizem, patriotizem in diskurz	30
4	RETORIČNI ODZIV PREDSEDNIKA GEORGE W. BUSHA NA TERORISTIČNE NAPADE 11. SEPTEMBRA 2001	34
	George W. Bush in 9/11	34
	Odziv predsednika v kratkem televizijskem nagovoru prvega večera	36
	Pred kongresom že načrtana pot v vojno	42
5	ZAKLJUČEK	54
6	LITERATURA	56
	PRILOGI	60
	Priloga A: Transkripcija govora Address to the Nation	60
	Priloga B: Transkripcija govora Address to the Joint Session of Congress	61

SEZNAM SLIK

Slika 2.1: Reprezentacija diagrama socialne teorije diskurza	17
--	----

1 UVOD

9/11 oziroma 11. september 2001.

Verjetno se večina ljudi še danes spomni, kje so bili tistega dne, ko so preko televizijskih zaslonov videli slike gorečih dvojčkov Svetovnega trgovinskega centra. Posnetkov letal, ki so strmoglavila vanje. Zvokov siren, ki so bili ves čas v ozadju prenosa. Gorečih trupel, ki so padala z nebotičnikov. In malo besed komentatorjev. Nihče kar ni mogel dojeti, kaj se je pravzaprav zgodilo. Nihče niti ni točno vedel, kaj se je pravzaprav zgodilo. Vsi smo bili v šoku. Kaj, kdo, kako, zakaj?

Več kot petnajst let kasneje so stvari bolj ali manj jasne. Teroristična organizacija Al Kaida, z voditeljem Osamo Bin Ladnom na čelu, je načrtovala in izvedla največji teroristični napad v zgodovini človeštva v samem osrčju najmočnejše države na svetu. Devetnajst teroristov je zaseglo letala, prevzelo nadzor nad njimi in se s potovalno hitrostjo približno 850 kilometrov na uro zaletelo v stavbi, ki sta simbolizirali moč Združenih držav Amerike in dominantnost kapitalističnega zahoda. Šele drugič v zgodovini Združenih držav Amerike so bile le-te napadene na svojem ozemlju. Prvič se je to zgodilo leta 1941, ko so japonska letala napadla ameriško vojaško oporišče Pearl Harbor na Havajih – takrat se je Amerika odzvala z vstopom v drugo svetovno vojno. Tudi tokrat so Američani odgovorili z vojno. Vojno, ki pravzaprav traja še danes, šestnajst let kasneje – vojno proti terorizmu. Afganistan, Irak, Sirija, severna Afrika, Somalija in Jemen so države, ki so bile s strani Združenih držav Amerike ali mednarodne vojaške organizacije NATO napadene v imenu vojne proti terorizmu. Bombna posredovanja, infiltracija kopenskih sil, rušitve vlad, napadi z droni, mednarodni embargi.

Teroristični napadi v New Yorku so močno zaznamovali ameriško in svetovno politiko v novem tisočletju. V zadnjih šestnajstih letih verjetno ni bilo dneva, ko v dnevnikih poročilih ne bi bilo novice, povezane z dogodki 11. septembra 2001. Pot, ki jo je zahodni svet prehodil v tem času, pa je na grobo že v prvih dneh po napadih začrtala takratna administracija predsednika Združenih držav Amerike, Georgea W. Busha. Oblast je prevzel dobrega pol leta pred napadi, ko je zmagal v kontroverznih okoliščinah. V prvih mesecih po prevzemu pisarne se v javnosti ni pojavljal in se je izogibal medijem, vse pa se je spremenilo na tisti septembrski dan. Po napadih je bil skorajda primoran nagovoriti svoj narod, saj so Američani želeli slišati besede svojega voditelja. Govora Georgea W. Busha takoj po napadih sta na nek

način najbolj uradna izjava in poročilo o dogodkih tistega dne. Če je bilo pred tem v medijih slišati zgolj govorice, špekulacije in neuradne izjave predstavnikov vladnih služb, so bili šele govori predsednika tiste uradne izjave, na podlagi katerih je javnost dobila uradne informacije o tem, kaj se je zgodilo. V naš vzorec spadata dva govora, prvi govor Address to the Nation v večeru takoj po napadih 11.a 9. 2001 in drugi govor Address to Joint Session of Congress z dne 20. 9. 2001.

Magistrsko delo se bo osredotočilo na ta dva govora in poskušalo prikazati, kako lahko retorično analizo in kritično analizo diskurza uporabimo za analizo govorov, hkrati pa bo poskušalo identificirati dejavnike učinkovitosti Bushevega govora po napadih. S pomočjo dveh sicer individualnih metod, ki pa sta na nek način lahko tudi interdisciplinarna nadgradnja druga druge, bomo poskušali kritično pretesti retorične razsežnosti govorov, ki so domena retorične kritike, ob tem pa s kritično analizo diskurza pogledati na teksta z manj očitne perspektive, opraviti analizo na tako imenovani meta ravni in poskušali najti tiste subtilne elemente v tekstih, ki nakazujejo, da se v ozadju skriva določena ideologija, da se vzpostavljajo in krepijo razmerja moči ali pa se z njimi spodbuja k hegemoniji.

V teoretskem pregledu retorične kritike se bomo osredotočili na teorije klasične in moderne retorike. Skozi pet kanonov klasične retorike bomo predstavili klasično grško ali Aristotelovo retoriko. Kaj povedati, kako sestaviti, kar imaš namen povedati, kako to povedati na lep način ter kako si zapomniti in zaigrati govor – to so temelji govornišva, na katere se veliki govorniki in pisci govorov še danes opirajo pri pisanju svojih tekstov. Predstavili bomo tri retorične žanre, načine prepričevanja in stilistične figure, ki govor dodatno oplemenitijo. V moderni dobi sta retorični kritiki močno doprinesla Stephen Toulmin s svojo teorijo argumentacije in Lloyd Bitzer, ki je razdelal pojem retorične situacije. Retoriko in ideologijo je povezal Ernest Bormann, ki je raziskoval vpliv retoričnega diskurza na skupinsko zavest in posledično kreacijo mitov in vzpostavljanja ideologij. Ker naloga raziskuje predsedniške govore, bomo za konec poglavja o retorični kritiki nekaj odstavkov namenili tudi trendom predsedniške retorike in lastnostim retorike ameriških predsednikov.

Domena kritične analize diskurza je iskanje subtilnih znakov, ki nakazujejo na oblast, dominacijo, hegemonijo in neenakost, ter diskurzivnih procesov njihovega razglašanja, prikrivanja, legitimiranja in reproduciranja. Enotne definicije zanjo ni, zato bomo pregledali predvsem, kako jo opredeljujejo njeni začetniki. Izhaja iz Foucaultovega razumevanja

diskurza, ki pravi, da nič ne more obstajati zunaj diskurza, saj diskurz konstruira pomen. Diskurz vedno postavlja v širši kontekst in nanj gleda kritično v odnosu z razmerji moči in oblastjo. Fairclough pravi, da je prav ideološki efekt diskurzov njihov ključni učinek. Skupaj z Teunom van Dijkom in Ruth Wodak veljajo za ustanovitelje šole kritične analize diskurza. Diskurz naj bi služil kot orodje za nadzor konteksta, mentalno reprezentirane strukture družbenih situacij, obvladovanje javnega diskurza pa je bolj ali manj v rokah elite, ki si ga na nek način lasti preko lastništev in nadzorovanja množičnih medijev. Van Dijk pravi, da je logično nadaljevanje obvladovanja javnega diskurza kontrola uma. Sprejemalci sporočil preko diskurza sprejmejo in povzamejo prepričanja, znanja in mnenja preko virov, ki jih smatrajo kot avtoritativne, zaupanja vredne in kredibilne. Van Dijkova ideja se nam zdi zanimiva, zato bomo poskušali raziskati, ali jo lahko apliciramo tudi na govora ameriškega predsednika.

Kot pravijo avtorji, se pri kritični analizi diskurza največkrat osredotočimo zgolj na enega ali dva osrednja pojma, na podlagi katerih gradimo svojo kritiko oziroma nam služita kot analitsko orodje. V naši analizi bosta to ameriški nacionalizem in patriotizem, ki sta močno zasidrana v ameriški kulturi že vse od njenega začetka, seveda pa ne bomo zanemarili ostalih ideologij, v kolikor bodo v tekstu očitne. Razumeti ju bomo poskušali s pomočjo Andersona in Billiga, ki sta temeljna avtorja s tega področja. Sama analiza bo potekala predvsem na tekstovni ravni, ker pa je šlo za javno predvajana televizijska govora, bo potrebno vključili tudi nekatere elemente multimodalnosti. Skozi nalogo bomo poskušali ugotoviti, ali obstajajo razlike med obema govoroma, poskušali bomo rekonstruirati ideološke razsežnosti obeh govorov, poiskati znake nacionalizma in patriotizma, ki jih je predsednik uporabil v svojem diskurzu, ter kritično oceniti, ali in kako je to pripomoglo k dominantnosti njegove interpretacije dogodkov, torej k vcepitvi potrebnih miselnih vzorcev ameriškemu narodu, na podlagi katerih je lahko kasneje uresničil svojo retorično vizijo oziroma dejanske politične, ekonomske in socialne politike svoje administracije.

2 RETORIČNA KRITIKA

Temelje retorične kritike so postavili grški in rimski filozofi že v antičnih časih in vse do začetka dvajsetega stoletja so predstavljali edini veljavni pristop h kritični analizi. Šele v dvajsetem stoletju se je Kenneth Burke, ameriški literarni teoretik, v svojem pristopu odmaknil od tradicionalne retorike in jo začel razumeti kot simbolna dejanja. Aristotelovo idejo, da gre v retoriki za načine prepričevanja, je pragmatiziral in pravi, da sodobna retorična kritika ali **uporaba načinov prepričevanja** (*rhetorica utens*) uporabi klasično retorično teorijo ali **študijo načinov prepričevanja** (*rhetorica docens*) kot orodje retorične analize. Klasično retoriko bomo v nadaljevanju predelali skozi pet kanonov klasične retorike. Za našo analizo sta bistvena predvsem prvi in tretji, zato jima bomo v teoretskem uvodu tudi namenili nekoliko več pozornosti.

KLASIČNA RETORIKA

Ne glede na razvoj znanja skozi stoletja se še dandanes vsaka retorična analiza opira na temelje, ki so bili postavljeni že v antični Grčiji. Stari Grki so smatrali govor za osnovo, na kateri temeljita demokracija in civilizacija. Omogočal je izobrazbo, širjenje znanja, prenos izročil in ohranjanje tradicij. Retorika se je kot sistematična znanost razvila skupaj s skupino govornikov, učiteljev in advokatov, imenovanih sofisti. Ime izvira iz grške besede *sophos*, ki pomeni moder ali sposoben. Retorika je bila v osrčju njihovih študij. Sami so jo poimenovali umetnost logosa, ki v starogrškem jeziku pomeni tako *besedo* kot tudi *argument* (Herrick 2005, 34). Že v tistih časih sta se razčlenili dve veji retorike, in sicer dialektika, ki je temeljila na polemičnem razpravljanju z argumentacijo, zagovarjal jo je Protagora, na drugi strani pa se je Gorgias posvečal temu, kako narediti govor veličasten in vzvišen z uporabo stilističnih figur, rim in blagozvočja (Hall 2007). Sokrat, ki kljub temu, da jo je preučeval, o retoriki ni napisal ničesar, je svoja dognanja prenesel na Platona, ta pa na Aristotela, ki še danes velja za očeta retorike.

Aristotel je svoj pogled na retoriko zasnoval na Platonovem modelu idealne retorike, ki od govorca zahteva poznavanje prave resnice, posedovanje znanja o temi, dokazovanje na logičen in racionalen način, izhajanje iz pravičnosti, moralno integriteto, poznavanje psihološkega stanja občinstva ter poznavanje tehničnih zakonitosti retorike (Toye 2013). Aristotel je retoriko definiral kot sposobnost, da v vseh primerih uvidimo vse možne načine

prepričevanja (Leith 2011, 45). Na retoriko je gledal kot na umetnost, sistematično razvito veščino, ki se jo je moč priučiti. Ker je deloval tudi na številnih drugih področjih, je bil mnenja, da je retorika pravzaprav mešanica govornišva (govor, komunikacija in javni diskurz), psihologije (čustva govorca in občinstva), logike (racionalna argumentacija), poetike (stilistična raba jezika), etike (vrednote, vrline), politike (dobrobit skupnosti, ideologije) in prava (Sloane 2006). Svoje vedenje o retoriki je zapisal v številnih spisih, ki med seboj niso povezani v celoto, še najbolj celostno jo zavzame v svoji *Retoriki*, ki jo danes poznamo kot tri knjige. V prvi definira in vzpostavi domeno retorike ter opiše tri retorične žanre. Druga knjiga razpravlja o retorični argumentaciji in dokazovanju, ki izhaja iz karakterja in emocij, medtem ko se v zadnji knjigi posveti kompoziciji in stilistiki.

Različni grški filozofi so o retoriki pisali v različnih knjigah, spisih, jo učili preko iger, dialogov in govorov, zato iz tistega časa ni enotnega in celovitega dela s področja retorike. Šele nekaj stoletij kasneje je rimski filozof in govorec Mark Tulij Cicero grško teorijo povzel v svojih učbenikih govornišva in jo sistematiziral v pet kanonov klasične retorike (Crowley 2004):

1. *Inventio*: Kaj povedati, da dokažeš svoj prav v določeni zadevi in kako v svoj prav prepričati občinstvo. Opiranje na logiko, teorijo in argumentacijo skozi tri apele: etos, patos in logos.
2. *Dispositio*: Kompozicija govora. Govorec mora to, kar je našel v prvem kanonu, urediti in postaviti v smiselno zaporedje, tako da bo govor dobil obliko celote, ki je usmerjena v cilj prepričevanja občinstva.
3. *Elocutio*: Predstavlja okraševanje z besedami in vključevanje stilističnih figur v govor. Povedi, stavke in besede mora govorec lepo oblikovati v povezano celoto.
4. *Memoria*: Kako si zapomniti tisto, kar je vnaprej pripravljeno.
5. *Pronuntiatio*: Kako dobro nastopiti, kako lepo govoriti, kako zaigrati govor, da prepriča občinstvo. Tu dober govorec vključi svoj šarm, se poigrava z barvo in višino glasu, obrazno mimiko, očesnim kontaktom itd.

Inventio

Kot smo že omenili, je Aristotel menil, da je glavna naloga vsakega govornika v vsaki dani situaciji najti najboljši način prepričevanja (Aristotel 2004). Po njegovo obstajata dve različni

vrsti dokazovanja. Znanstvena demonstracija je metoda, kjer dokazujemo univerzalne resnice in teorije, uporabljena naj bi bila v naravoslovnih znanostih, kjer gre za eksaktna in nepremostljiva dejstva. Pri dialektični razpravi v dialogu z argumenti za in proti debatiramo o kontroverznih vprašanjih, torej vprašanjih, kjer ni nujno enotne, univerzalne resnice. Retorično prepričevanje spada pod slednjo, zanj pa lahko uporabimo t. i. umetniške načine prepričevanja (Toye 2013). Umetniško prepričevanje je prav tako način dokazovanja, le da pri njem nismo omejeni zgolj na trdne dokaze, temveč jih delno lahko tudi izumimo. Kot pravi James A. Herrick, ima dober govorec pravico tovrstne dokaze *odkrivati* (Herrick 2004, 25).

Po Aristotelu obstajajo trije načini prepričevanja. Prepričujemo lahko s pomočjo apela razuma (*logos*), apela emocij (*pathos*) in apela osebnosti ali karakterja (*ethos*). Kateregakoli lahko uporabimo ekskluzivno ali pretežno, lahko pa uporabimo tudi vse tri. Katerega in kako ga bomo uporabili, ponavadi določa tema, o kateri govorimo, okoliščine, v katerih govorimo in občinstvo, ki nas posluša. Dober govorec naj bi razvil določen nagon, s katerim manevrira med tremi apeli in njihovo uporabo prilagaja glede na situacijo – kot pravi Aristotel, je to največja umetnost (Corbett 1965, 39).

Preden podrobneje nadaljujemo in natančneje opredelimo vse tri apele, je potrebno predstaviti še retorične žanre. Kaj bomo povedali oziroma kaj bo predmet našega govora, namreč določajo tudi okoliščine, v katerih govor podajamo. Govori in argumenti so različnih vrst in zato tudi predstavljeni v različnih situacijah. Vsaka vsesplošna raziskava o govorništvu mora zato vključevati več vrst govorov, njihova ozadja in postavitev ter vrste vprašanj, ki jih govorniška situacija zadeva. Zato je Aristotel opredelil tri glavne retorične žanre, ki so primerni za različne situacije, v katerih so govori podani, in tri korespondenčne retorične namene, za katere so bili narejeni (Herrick 2005, 78). **Deliberativna ali politična retorika** (*génos symboleutikón*) je ponavadi usmerjena v prihodnost, govornik pa svetuje občinstvu oz. ga skuša prepričati, da nekaj stori ali ne stori (Škerlep 2009). Nagovarja širšo javnost, nanaša se na državne probleme, usmerjena pa je v dobrobit državljanov – dober govornik mora po Aristotelu imeti tudi dober občutek za običajnega človeka in njegove probleme v vsakdanjem življenju (Aristotel 1991). Če je torej politična retorika usmerjena v prihodnost, pa je na drugi strani **forenzična ali sodna retorika** (*génos dikanikon*) usmerjena v presojanje preteklih dejanj. Pri sodni retoriki govornik prepričuje občinstvo z namenom, da ga to spozna za krivega ali nedolžnega. Čeprav gre v osnovi za prepričevanje s trdnimi dokazi, pride v primerih, ko imata obe strani dobre in veljavne argumente, do poudarjanja čustvenih in

značajskih apelov, s katerimi govornik prepričuje na emocionalni ravni. **Ceremonialna ali slavlilna retorika** (*génos epideiktikón*) pa je del slovesnosti, govornik skozi prizmo sedanjosti poudarjeno slavi ali črti osebo, socialno skupino, institucijo ali dogodek, ki je predmet žalnega ali slavlilnega govora (Škerlep 2009, 106). V antičnem času je šlo za žalne govore na pogrebih (*epitaphios logos*) ali slavlilne govore na vojnih komemoracijah (*panegyrik*), kjer so slavili vojne heroje. Pri ceremonialni retoriki je glavna skrb govornika slavljenje čaščene osebe, poudarja se dobra, častitljiva in pogumna dejanja, le redko gre za javno obtoževanje. Kot ugotavlja Andrej Škerlep, so žanri klasične retorike zgolj idealni tipi, ki se v sami praksi pogosto prepletajo.

Logos v grščini (med drugim) označuje intelekt, razum – temeljno človekovo karakteristiko, ki nas ločuje od živalskega sveta. Ravnati v skladu z logosom pomeni ravnati inteligentno. V Aristotelovi retoriki se logos nanaša na dokaze, ki so na voljo v besedah, argumentih ali logiki. Čeprav so logos v tistih časih tesno povezovali z logičnim sklepanjem, je Aristotel logos v retoriki videl bolj kot reprezentacijo zdravega razuma. Logos naj bi v dobro pripravljenem govoru preko argumentacije predstavljal dokaze za govorcevo stališče, omogočal izpeljevanje logičnih vzročno-posledičnih razmerij ter omogočal navezovanje na zdrav razum (Aristotel 1991). V stari Grčiji so retorično argumentacijo tesno povezovali s teorijo argumentacije, ki temelji na logičnem sklepanju ali silogizmah. Silogizem je način sklepanja, pri katerem iz dveh trditev ali premis izpeljemo tretjo trditev ali sklep (*Vsi ljudje so smrtni. Sokrat je človek. Sokrat je smrten.*). V primerih, ko eno izmed premis, ker je zelo očitna, spustimo in direktno sklepamo, gre za retorični silogizem ali entimem (*Vsi ljudje so smrtni. Sokrat je smrten.*) Pri dedukciji sklepamo od splošnega k posameznemu, pri indukciji pa ravno obratno, torej iz delnega k celotnemu (povzeto po Willard 2010).

Z **etosom** mora govorec vzpostaviti svojo avtoriteto oziroma si pri občinstvu pridobiti ugled. Tu ne gre za to, kaj si občinstvo o govorniku misli vnaprej, temveč za to, kako si govorec pridobi ugled skozi govor sam. Predstaviti se mora kot inteligenten človek z zdravim razumom (*phronesis*), predstaviti svoje vrline (*arête*) in svojo dobronamernost (*eunoia*). Kot velik kritik sofisticnega govorništva, predvsem Gorgijevega zavajanja s stilom in manipuliranjem z občinstvom, želi z etosom govorništvo spet rehabilitirati in ga odmakniti od predpostavke, da gre za zavajanje občinstva (Johnson 2010). Dober retorik mora zato razumeti, kaj naj bi naredilo govornika verodostojnega v očeh občinstva s tem, da pozna t. i. sociologijo karakterja. V stari Grčiji ni bilo dovolj le vzpostaviti svoje kredibilnosti pri

občinstvu, temveč je bilo potrebno predvidevati, kako ljudstvo razume kvalitete zaupanja vrednega posameznika. V določenih retoričnih situacijah je lahko etos izmed vseh treh apelov najučinkovitejši, saj so ljudje človeku, ki ga smatrajo za poštenega, zaupanja vrednega in dobronamernega, bistveno bolj naklonjeni in zato pripravljeni sprejeti, kar ta oseba govori (Toye 2013).

Patos se uporablja kot način umetniškega dokazovanja tako, da misli občinstva preplavi s čustvi – občinstvo bo namreč prišlo do določenih zaključkov v primeru, kadar je jezno, ter do drugih, kadar je zadovoljno in veselo. Če govorec to upošteva, lahko s svojim govorom do določene mere manipulira z občinstvom, saj ga spravi v določeno stanje, na podlagi katerega potem lažje sprejme sporočilo na način, kakršnega si je zamislil govorec sam. Johnatan Barnes razume patos kot prizadevanje govorca, da prepriča, ali z drugimi besedami, vpliva na stimulacijo čustev, ker čustvena stanja neposredno vplivajo na presojo (Barnes v Herrick 2005, 83).

Aristotel opozarja, da kljub temu govorec tega ne sme tega pretirano izkoriščati, saj lahko negativno vpliva na etos. Govorec mora delovati in prepričevati v skladu z moralnimi načeli, ne pa patosa v govoru izkoriščati zgolj za zmago v debati. Če je etos tesno povezan s sociologijo karakterja, pa gre pri patosu za tesno povezanost s psihologijo, natančneje psihologijo čustev. Naloga govorca tako ni le pripraviti govora, ki bo pri občinstvu vzbudil določena čustva, temveč tudi raziskati, kako se posameznik v določenem čustvenem stanju odloča. Kot pravi Aristotel, naj bi na primer jeza pri posamezniku ali občinstvu spodbudila hitre, impulzivne, ne nujno racionalne odločitve. Podobno naj bi se občinstvo odzvalo, kadar se pri njem vzbudi strah. Kljub temu da vedno, kadar govorimo o odločanju s čustvi, govorimo o precej subjektivnem in neracionalnem odločanju, je Aristotel mnenja, da gre tudi pri čustvih za racionalne odzive na določene okoliščine in zato naj bi bil čustven odziv v osnovi tudi razumno ravnanje.

Dispositio

Aristotelova definicija klasične kompozicije sestoji iz elementov. **Uvod** (*exordium*) mora biti kratek, jednat in pripraviti občinstvo k poslušanju. Kot učinkovite metode se izkažejo uvodne anekdote, zanimive zgodbe, paradoksi ali retorična vprašanja, ki pri občinstvu vzbudijo pozornost. V uvodu se govorec ponavadi predstavi kot verodostojen in vreden zaupanja.

Predstavitev zadeve (*naratio in partitio*) mora biti kratka in jedrnata, predstaviti pa mora osnovna dejstva o zadevi. Pomembno je, da so dejstva predstavljena kronološko pravilno, da občinstvo ni zmedeno. Ključno vlogo igra njihova resničnost, saj le tako lahko govorec ohrani zaupanje občinstva, ki si ga je pridobil v uvodu z etosom. V tej fazi govorec začne vpeljevati logos, s katerim nadaljuje v argumentaciji. **Argumentacija** (*confirmatio*) je bistvo vsakega govora. Tu govorec predstavlja argumente, ki podpirajo njegovo tezo. Temo mora razdelati ter točno definirati podatke, trditve in dokaze. Pretehtati mora, kateri argumenti so najboljši in jih postopoma predstaviti od šibkejših do močnejših. Čeprav naj bi bili najmočnejši argumenti ponavadi na koncu, je v praksi pogosto tudi, da govorec začne in konča z močnimi, tako da si jih občinstvo dobro zapomni. **Zavračanje protiargumentov** (*confutatio*) lahko izurjen govorec uporabi kot cepivo, še preden jih nasprotna stran omeni. To lahko stori tako, da jih razbije ali pokaže, v katerih primerih ne držijo. Zavrne jih lahko z duhovitostjo in sarkazmom in jih reducira z absurdom, pri čemer sklepa dalje in dokaže, da lahko ob veljavnosti nasprotnega argumenta pridemo do absurdnih posledic. **Zaključek** (*peroratio*) mora biti kratek in povzeti najboljše argumente. V tej zaključni fazi lahko govorec postavi piko na i s pametno in smiselno vključitvijo patosa, ki dodatno vzpodbudi čustva (Aristotel 2004).

Elocutio

Antični učitelji govorništva so učili, da mora dober retorični jezik biti pravilen, jasen, primeren in okrašen. Pravilnost naj bi se izražala v čistosti jezika, ki mora biti slovnično pravilen, brez večjih napak. Jasnost govorec doseže s tem, da občinstvu prenese pravi pomen z uporabo običajnih besed, ki jih občinstvo razume in lahko dojame njihove pomene. S primernostjo se govorec izkaže, če, kot pravi Gorgias, »določeno stvar pove takrat, ko je občinstvo to pripravljeno slišati« (Crowley 2004, 279–281). Okraševanje ali ornamentacija govora pa je najpomembnejši in najširši vidik stilistike, zato jo bomo podrobneje razdelali na naslednjih straneh.

Na stilistično podobo govora govornik vpliva predvsem z izborom besedišča, ki mora biti primerno glede na tip občinstva in ustrezno sami retorični situaciji. Tako gre lahko za spoštljive ali žaljive besede, vzvišene ali vsakdanje, bistveno pa je, kako le-te med seboj povezuje preko skladnje ali sintakse. Stil govorništva se že vse od antike dalje deli na nizkega, srednjega in visokega. Nizek stil govorništva je primeren za najširše občinstvo,

vsebuje preprost vsakdanji jezik, poudarek pa daje jasnosti in razumljivosti. S srednjim stilom poskuša govornik nekoliko bolj vplivati na emocionalnost občinstva in se uporablja predvsem takrat, ko želimo občinstvo prepričati ali mobilizirati. Ko pa je govornikov namen občinstvo očarati, uporabi visok stil, v katerem se poslužuje impresivnih izrazov in kompleksnih retoričnih figur (Crowley 2004, 283). Njihov glavni namen je, da obogatijo jezik, poudarijo izražanje emocij in pomagajo pri razjasnitvi abstraktnih pojmov.

Roman Jakobson opredeli metaforo in metonimijo za dve najpomembnejši in najučinkovitejši retorični figuri (Jakobson 1956). Moč metafore ni le v tem, da z njo okrašujemo, poudarjamo ali ilustriramo, sposobna je celo ustvarjati pomene, prepričevati in motivirati (Richard M. Coe 2010). Z metaforo nakažemo primerjavo med dvema popolnoma različnima pojmom, ki pa vseeno imata nekaj skupnega. V praksi gre za uporabo ene besede ali besedne zveze namesto druge na podlagi skupne pomenske značilnosti. V slovenskem jeziku ji pravimo prispodoba, z njo pa zaradi te podobnosti (skupne pomenske značilnosti) prenesemo pomen z enega pojma ali predmeta na drugega. Če je pri metafori poimenovalni predmet v subjektivni zvezi, je pri metonimiji le-ta s pojmom bolj objektivno povezan in ga lahko bolj očitno nadomesti (*posodil mi je Prešerna*). S sinekdoho, ki je vrsta metonimije, uporabimo del predmeta, da z njim predstavimo celoto (*vse roke so bile na delu*). Za razliko od metafore s komparacijo podobnost med predmetoma ali pojmom direktno povežemo z veznikoma *kot* ali *kakor*. Za primer, *Ahil je pogumen kakor lev* je torej komparacija, ko pa spustimo očitno znamenje primerjanja, *Ahil je lev*, pa gre za metaforo. Kadar gre za zgodbo z metaforično vsebino oziroma zaporeden tok več metafor, takrat govorimo o alegoriji. Ponavadi jo zaznamo v poeziji, v govorništvu pa se je poslužujemo, kadar želimo doseči zelo visok stil in močno vplivati na čustva občinstva. Pri tem moramo biti previdni, da alegorija ne postane preveč skrivnostna, saj lahko občinstvo izgubi rdečo nit in ne ve več, o čem pravzaprav govorimo. Vse zgoraj našteje figure pogosto spremlja personifikacija, s katero predmetom, živalim ali pojmom pripišemo človeške lastnosti (Smolej in Hriberšek 2006).

Če do sedaj našteje figure tako ali drugače nakazujejo na podobnosti, pa lahko z antitezo, ironijo ali paradoksom pokažemo različnost. Z antitezo združimo dve nasprotji v enoten koncept, ironija je retorična figura, ki izraža stališča na pretvarjalni način in se posmehuje z videzom realnosti ali celo hvale, paradoks pa je izjava, ki se zdi nelogična, protislovna, nesmiselna in je v nasprotju z ustaljenim dojemanjem in pričakovanjem. Za dodatno poudarjanje v govorih lahko govornik uporabi eksklamacijo ali vzklik, ki je vokalno izražanje

čustev. Poudarja lahko tudi z iteracijo ali ponavljanjem, kjer pogosto uporabi določeno besedo. Podoben učinek lahko doseže tudi s hiperbolo, ki se je poslužujemo za pretiravanje in največkrat vsebuje povečevalni pridevnik. Izredno učinkovito je tudi retorično vprašanje, pri katerem govornik pravzaprav ne pričakuje odgovora, saj je ta ponavadi občinstvu jasen. Uporabi ga le za dodaten poudarek, z njim pa hkrati doseže spremembo samega ritma govora. Istočasno lahko uporabi tudi apostrofo ali ogovor, kjer gre za direktno naslavljanje določene osebe ali predmeta. Poudarja lahko tudi manj očitno že s samim ponavljanjem skladenjskih vzorcev ali paralelizmi, ki sugerirajo na enako pomembnosti misli, ob pravilni uporabi pa lahko pripomorejo k ritmu, jasnosti in ravnotežju govora. Pri aliteraciji uporabimo začetni samoglasnik pri več zaporednih besedah, asonanca pa je primer ponovitev ali soglašanj samoglasnikov v besedah, ki so si blizu (povzeto po Trdina 1970, Kmecl 1996 in Hriberšek 2001).

Memoria

Čeprav danes zaradi napredka v tehnologijah četrti kanon, ki uči, kako naj si govorec zapomni svoj govor, ni več tako pomemben, pa je v stari Grčiji igral pomembno vlogo. Govorci so si z raznoraznimi spominskimi triki vizualizirali različne elemente v svojih govorih. Kar je bilo najpomembnejše, je bilo pomnjenje in internalizacija pomembnih dejstev, na podlagi katerih so lahko izvedli govor, kadarkoli in kjerkoli je situacija to zahtevala (Toye 2013). Danes si javni govorniki največkrat pomagajo z vnaprej napisanimi besedili, ki jih lahko imajo na papirju, elektronskih napravah ali v primeru televizijskih prenosov na brahnih bobnih ali teleprompterjih.

Pronuntia tio

Prav zaradi tega, ker si modernim govornikom ni potrebno zapomniti govora, je morda način, kako govor predstavijo, povejo, še toliko bolj pomemben. Tako se lahko še bolj osredotočijo na to, kako bodo nastopili in dobro zaigrali svoj govor, da se bo dotaknil občinstva in ga prepričal. Govorec lahko vpliva na svoj naglas, glasnost in ton govora, ritem in hitrost govorjenja, se poigrava z barvo in višino glasu. Vse to je tesno povezano s stilistiko, ki jo uporabi in ki smo jo obdelali v tretjem kanonu. Bolj kot je govor stilsko dovršen, bolj govorniku omogoča, da ga dobro zaigra. Pri tem lahko uporabi tudi neverbalno komunikacijo: postavo, geste, obrazno mimiko, pogled itn.

MODERNA RETORIČNA KRITIKA

Šele v 20. stoletju se po dolgih stoletjih mrka spet obudi interes za raziskovanje na področju retorične teorije. Z vzponom znanstvenih metod na drugih področjih znanosti so akademiki uvideli, da so obstoječe antične teorije pomanjkljive in preveč posvetne. Cilj, ki so si ga zadali, je bil napredek v vsakdanji praksi diskurza v moderni družbi in napredek človekovega socialnega življenja, rezultat njihovega delovanja na področju retorične teorije pa je predvsem podrobna analiza in struktura argumentacije (Herrick 2005, 196). Kot ugotavlja Škerlep, je retoriko pred zatonom rešil razvoj komunikologije, ki je našla korenine prav v retoriki. Danes disciplino govornega komuniciranja sestavljajo retorika, lingvistika, literarna kritika, filozofija jezika in analiza diskurza (Gronbeck v Škerlep 2009). Za razliko od antičnih časov se danes retoriko umešča v širši koncept teorije družbeno situirane diskurzivne prakse. Burkov odklop od klasične retorične kritike k bolj pragmatično usmerjeni moderni retorični kritiki smo že omenili v samem uvodu v retoriko, v nadaljevanju pa bomo omenili še nekatere druge ključne avtorje in njihove poglede na sodobno retoriko.

Retorična situacija

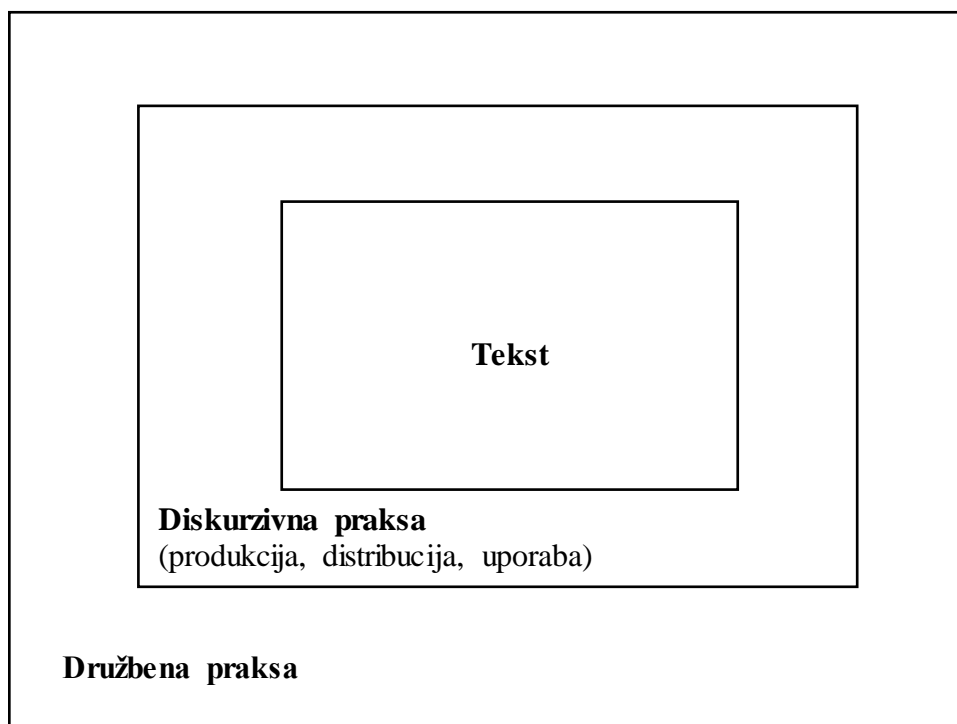
Lloyd Bitzer je s svojim člankom leta 1968 postavil novo razsežnost retorični teoriji s pojmom retorične situacije. V svojem relativno kratkem eseju definira retoriko kot diskurz, ki se osmisli glede na določeno situacijo, v kateri je podan (Bitzer 1968), retorično situacijo pa kot skupek oseb, dogodkov, predmetov in odnosov, ki predstavljajo aktualen ali potencialen izziv (*exigence*), ki ga je mogoče povsem ali delno izpolniti, če diskurz, ki poseže v situacijo, lahko usmeri odločitve ali delovanje ljudi tako, da pripelje do precejšnje spremembe izziva (Bitzer v Škerlep 2009, 101). V vsaki retorični situaciji bo vedno vsaj en prevladujoči izziv, ki služi kot vodilno načelo in določa občinstvo, ter sprememba, ki bo povzročena. Retorično občinstvo bo tisto, ki bo izpolnilo izziv (Farrell in Young v Kuypers 2009, 33). Bolj enostavno, retorično situacijo sestavljajo govornik, sporočilo in občinstvo.

Če smo izziv definirali kot potrebo ali nujo, ki izhaja direktno iz samih okoliščin in je zgolj Bitzerjev fenomen, pa ima retorično občinstvo tudi nekatere alternativne definicije. Bitzer sam občinstvo definira kot skupino ljudi, na katere govornik vpliva in ki ima moč, da izziv do neke mere izpolni ali spremeni, Chaim Perelman pa pojem retoričnega občinstva definira nekoliko podrobneje. Loči med posebnim občinstvom, pri katerem gre ponavadi za določeno

skupino ljudi z istimi interesi, in univerzalnim občinstvom, ki zajema vse inteligentne in kompetentne ljudi, ki so sposobni procesiranja informacij in sklepanja zaključkov na podlagi prejetih informacij o določeni temi (Perelman 1993).

Strukturne omejitve v Bitzerjevem modelu sestojijo iz oseb, dogodkov in odnosov, ki so del retorične situacije, ker imajo moč omejiti odločitve in dejanja, ki so potrebna za spremembo izziva. Ponavadi gre za prepričanja, verovanja, odnose, dokumente, dejstva, tradicije, podobe, interese in motive. Ko govornik vstopi v retorično situacijo, njegov diskurz ne samo poseduje nekatere izmed teh strukturnih omejitev, temveč ustvari nove, dodatne omejitve, kot so na primer njegov karakter, dokazi ali stil (Farrell in Young v Kuypers 2009, 33). Kot glavne karakteristike retorične situacije Bitzer omenja dejstvo, da retorični diskurz ne more obstajati brez situacije, da retorični diskurz vedno spodbuja odziv, ki ustreza določeni situaciji, da retorične situacije lahko predstavljajo preproste ali kompleksne strukture (malo jasnih elementov ali veliko soodvisnih in delno prikritih elementov) in da so elementi retorične situacije preverljiva dejstva, ki jih lahko vsi akterji kritizirajo ali vanje dvomijo (Bitzer 1968).

Slika 2.1: Reprezentacija diagrama socialne teorije diskurza

Vir: Fairclough (1993, 73).

Retorično situacijo lahko dodatno pojasnimo v navezavi na socialno teorijo diskurza Normana Faircloughja. Njegova teorija postavi govorništvo v konkretno situacijo, v kateri je govor proizveden in razumljen. Ta povezuje retorično kritiko in kritično analizo diskurza, v kolikor se utemeljujeta v lingvistični in filozofski pragmatiki. Pragmatika, za razliko od tekstualne analize, analizira tekste kot so ti producirani in uporabljeni znotraj kontekstov in interpretira pomen izjav v konkretnih situacijah (Fairclough 1993, 73). V svoji teoriji avtor definira tri obstoječe analitične tradicije analize diskurza. Kot prvo, osnovno, našteje **tekstovno in lingvistično analizo**, ki je centralni okvir, okoli katerega zgradimo ostala dva. Jezikovna analiza teksta zajema analizo besedišča, slovnice in skladnje, kohezijo ter zgradbo teksta in je na nek način lahko povsem klasična lingvistična analiza. Šele drugi okvir, **okvir diskurzivne prakse**, poveže tekst s kontekstom, ki obsega produkcijo, distribucijo in uporabo (recepčijo) teksta, ter ga tako loči od lingvistične analize. Opis retorične situacije je torej rekonstrukcija diskurzivne prakse govora, srednjega okvirja po Faircloughjevi teoriji, torej produkcije in distribucije s strani govornika in recepčije s strani občinstva. Tretji, najširši okvir analizira **diskurz kot družbeno prakso** in ga povezuje z družbeno močjo, hegemonijo in ideologijami, njegova analiza pa je v domeni kritične analize diskurza, ki se ji bomo natančneje posvetili kasneje v nadaljevanju naloge.

Argumentacija

Danes velja argumentacija za ključni del retoričnega diskurza. Če je retorična argumentacija v antičnih časih dokazovala s pomočjo silogističnega sklepanja, so novejši avtorji ugotovili, da za potrebe moderne retorike to ne zadostuje več. Na tem področju sta sodobni retoriki veliko doprinesla Chaim Perelman in Stephen Toulmin. Perelman ugotovi, da ne glede na vrsto odločitve ta zahteva izviranje iz disputacije, kontroverz in boja rivalskih argumentacij. Z Lucie Olbrechts-Tyteco sta tudi natančneje povezala argument in posamezna občinstva, ki jih mora govornik upoštevati pri svojem argumentiranju. Po njunem je potrebno neformalne argumente, ki jih ni moč predstaviti skozi formalno logiko, občinstvu predstaviti na kronološko pravilen in razumljiv način, tako da je občinstvo sposobno doumeti vsak element argumentacije posebej in šele takrat lahko sprejme argument kot celoto (Perelman in Olbrechts-Tyteca v Herrick 2004, 200).

Še nekaj več je na področju argumentacije retorični teoriji dodal Stephen Toulmin s svojim modelom argumentacije. Po Toulminu naj bi bila antična dognanja o formalni in silogistični

logiki pomanjkljiva, saj ne omogočajo ustreznega argumentiranja na netehničnih področjih in v vsakdanjih pogovorih. Zdelo se mu je potrebno, da se celotna teorija argumentacije na novo premisli in se ji postavi nove temelje. Po Toulminu argument sestavlja osnovna teza ali **trditev** (*claim*), ki jo zagovarjamo in dokazujemo s **podatki** (*data*) – to so dejstva in dokazi. **Utemeljevalni razlogi** (*warrants*) so hipotetične in pogosto implicitne logične izjave, ki služijo povezavi med podatki in trditvijo, **kvalifikatorji** (*qualifiers*) so izjave, ki omejujejo moč argumenta oziroma določajo pogoje, pod katerimi argument drži, **podporni razlogi** (*backings*) dodatno podprejo veljavnost utemeljevalnih razlogov in kvalifikatorjev ter izražajo stopnjo resničnosti trditve, **zavrnitve ali rezervacije** (*rebuttals*) pa predstavljajo protiangumente in okoliščine, v katerih se lahko argument izkaže za neveljavnega (Toulmin 2003). Za lažjo predstavbo, kako vsi elementi argumenta delujejo v praksi, bomo podali primer, kot ga navaja Toulmin sam:

Parlament bi moral prepovedati poizkuse na živalih (trditev), saj se v tovrstnih poizkusih, ki nimajo nujno direktnega vpliva na dobrobit človeštva – kot na primer v kozmetiki (podatek), z živalmi slabo ravna in jih celo muči. Dobrobit živali je bolj pomembna kot dobički kozmetične industrije (utemeljevalni razlog). Samo parlament lahko sprejme tak zakon (utemeljevalni razlog), saj se kozmetične družbe lahko sicer izognejo kaznim in še naprej služijo na račun izkoriščevanja živali (podporni razlog). Seveda bi morale biti iz zakona izvzete farmacevtske družbe, saj te delujejo v dobrobit človeštva (kvalifikator). Zakon, ki bi brez izjem prepovedoval poizkuse na živalih, bi bil prestrog (zavrnitev ali rezervacija) (Toulmin 2003).

Toulminov model opozarja, da so argumenti največkrat izraženi skozi kvalifikatorje in zavrnitve in le redko uveljavljeni kot absolutna resnica. Tu se bistveno razlikuje od aristotelske logike in smatramo, da je Toulminov model bistveno bolj primeren za našo analizo kot silogistična logika starih Grkov.

Retorika in ideologija

Ruski jezikoslovec Mikhail Bakhtin je bil eden prvih mislecev, ki je svojo pozornost posvetil povezavi med diskurzom in kulturnim kontekstom. Po njegovem mnenju (Herrick 2005, 234–235) je vsak diskurz, torej tudi retorični diskurz, ideološki v dveh pogledih. Kot prvo Bakhtin zagovarja Burkovo tezo, da jezik ne samo reflektira objektivne realnosti, temveč jo soustvarja. Z uporabo jezika aktivno konstruiramo svet, v katerem živimo, zato tako govor kot pisanje nikoli ne moreta biti povsem nevtralna. Kot drugo pa s tem, ko govorimo, artikuliramo svojo pozicijo preko sistema lastnih prepričanj in vrednot. Uporaba jezika ni samo ideološka, temveč je po njegovem mnenju tudi družbena in dialoška. To utemeljuje z dejstvom, da je govor ustvarjen iz obstoječega in zgodovinsko pogojenega lingvističnega materiala, saj je vsak govorni produkt sestavljen iz predhodnih družbenih procesov. Govora ali teksta ne moremo ustvariti iz vakuma, kot pravi, saj moramo uporabiti besede in pomene, ki so jih izražali že mnogi pred nami. Poleg tega je vsaka beseda na nek način dvostransko dejanje – v naravi vsake besede je namreč recipročna zveza med govornikom in poslušalcem in beseda je teritorij, ki ju povezuje. Pomeni besed so zato pogajalski teritoriji med dvema ali več osebami in zato diskurz vedno igra tudi družbeno vlogo (Bakhtin v Herrick 2005).

Michael Calvin McGee pravi, da naj bi se Burke in drugi namensko izognili izrazu ideologija pri razlagi fenomena javne zavesti in raje uporabili izraze, kot so filozofija mita, doktrina in dogma (McGee 1980). Tudi on ugotavlja, da človekov razum deluje povsem drugače v kolektivu kot v izoliranem okolju. Ko nekdo misli ali se obnaša *skupinsko*, je na nek način bil prevaran oziroma zmanipuliran v sprejetje fantazije, kot je na primer javno mnenje. Tako dejanje je po McGeeju prostovoljna odločitev za participacijo pri ustvarjanju mitov, ki so podlaga za ustvarjanje ideologij. Nadaljuje, da so v političnem jeziku ideologije sestavljene iz sloganom podobnih izrazov, ideografov, ki označujejo skupinsko razumevanje pojmov. Ideograf je beseda iz vsakdanjega življenja, ki jo najdemo v političnem diskurzu. Je visoka abstrakcija, ki predstavlja skupinsko razumevanje določenega, a dvoumnega pomena in je v zavest ljudstva podan s strani oblasti, ki te pomene definirajo za potrebe skupinskega cilja, ki so največkrat v korist prav tistim na oblasti. Nekateri primeri ideografov so Bog, svoboda, vera, lastnina itd.

S tem, kako lahko z retoriko vplivamo na skupinsko zavest, se je ukvarjal tudi Ernest Bormann (Bormann 1982). Na podlagi raziskav Roberta Balesa, da skupine ljudi razvijajo

skupne realnosti oziroma fantazijske teme, kakor jih poimenuje, je ugotovil, da niso le narativne strukture, kot so šale, zgodbe in rituali, tiste, ki so ključne pri ustvarjanju skupno sprejetih interpretacij manjših skupin za dogodke v svetu okrog njih, temveč to deluje tudi na večjih skupinah, ki prisostvujejo poslušanju govora. Takšne fantazijske teme lahko postanejo del družbene zgodbe o družbi sami z namenom, da ohranijo posameznikovo pripadnost skupini, da vzpostavijo skupinski duh, da člane pozivajo k akciji in da jim zgradijo družbeno realnost, polno herojev, sovražnikov, emocij in odnosov (Herrick 2005, 238). Eden ključnih konceptov v Bormannovi retorični teoriji je t. i. simbolna konvergenca. Pri simbolni konvergenci gre za to, kako se v procesu komunikacije več različnih simbolnih svetov združi skupaj v enega. Skozi retorični proces se znotraj skupine ustvarijo t. i. fantazijske teme, ki so lahko resnične ali pa tudi ne, važno je, da so sprejete in deljene med člani skupine. Fantazijska tema je določena zgodba, ki vključuje akterje, s katerimi se lahko vsak izmed članov skupine poistoveti, in zgodbe znotraj zgodbe, v katerih ti akterji participirajo. Fantazijski tipi so izraz za zbirko ponavljajočih se, med seboj povezanih fantazijskih tem. Na nek način gre za vnaprej pripravljen scenarij, ki vključuje prepoznavne zgodbe, scene, situacije in reprezentacije ljudi. William Benoit fantazijske tipe primerja s sagami ali miti, ki so druga, podobna oblika pogosto ponavljajočih se izrazov, ki za določeno skupino nosijo določen pomen. Ko se fantazijske teme širijo, govorimo o veriženju. Fantazijsko veriženje se pojavi, ko postanejo fantazijske teme manjše skupine popularne in se preko medijev, javnih govorov ter medsebojne komunikacije širijo med ostale ljudi. Ko se to zgodi, ko določene fantazijske teme sprejme širše občinstvo in postanejo vsesplošno sprejete, lahko govorimo o retorični viziji. Ta vizija je soustvarjena konstrukcija realnosti, katere namen je, da udeleženci lahko razumejo okoliščine okoli njih in da ohranjajo stik s t. i. javnim umom. Tisti, ki vizijo sprejmejo, sestavljajo retorično skupnost in so povezani, ne nujno s fizično povezavo, temveč s skupnimi stališči in pogledi na stvari. Ta vizija bo največkrat konsolidirana s slogani ali besedami, ki priključijo spomine zgodb, ki smo jim bili izpostavljeni. V ameriški zgodovini Bormann našteje primere, kot so *The Cold War*, *Black Power* in *The Silent Majority* (povzeto po Bormann 1982 in St. Antoine, Althouse in Ball v Kuypers 2009).

Predsedniška retorika

Naj na tem mestu najprej omenimo, da vse študije, ki jih bomo navedli, zajemajo ameriške predsednike, a ker bomo v nalogi analizirali prav govora ameriškega predsednika, to za naše potrebe povsem zadostuje. Predsedniška retorika, torej ameriška predsedniška retorika, kot področje znotraj retorične teorije obstaja šele dobrih trideset let. Šele profesor Theodore Windt je s svojim člankom leta 1986 natančneje definiral znanstveno področje in podal smernice za nadaljnje raziskovanje te retorične veje. Ugotovil je, da so se do nedavnega akademiki na področju predsedovanja predvsem ukvarjali s prvima dvema področjema moči, ki ju predsedniki posedujejo – z ustavno in zakonodajno, zanemarjali pa so moč javnega mnenja. Šele Richard Neustadt je ponudil nov pristop k raziskovanju, ki ga najbolje povzame kar sam s stavkom: »Moč predsednika je moč prepričevanja.« (Windt 1986). Če to trditev postavimo zraven Aristotelove definicije retorike, ki pravi, da je retorika *sposobnost, da v vseh primerih uvidimo vse možne načne prepričevanja*, lahko ugotovimo, da gresta predsedovanje in retorika pravzaprav z roko v roki.

Windt je ugotovil, da obstoječe študije o predsedniški retoriki lahko razdelimo v štiri glavne kategorije. Kot prvo definira **kategorijo kritičnih študij posameznih govorov**. Pri teh gre ponavadi za dva tipa predsedniških govorov – otvoritvene nagovore in krizne govore. Otvoritveni nagovori so ceremonialni govori, kjer so ponavadi v ospredju določene osnovne vrednote, v katere predsednik verjame in za katere želi, da se razširijo med ljudi. Same politike so sekundarnega pomena in v senci vrednot, želja in vizij za prihodnost. Krizni govori pa se zgodijo, ko predsednik razglasi krizo ali so posledica novo obstoječe krize. Ti govori ponavadi sovpadajo z vojnami, škandali ali drugimi izrednimi perečimi problemi. V drugo kategorijo sodijo **študije retoričnega gibanja**. Gre za kronološko in sistematično analizo retoričnih prizadevanj predsednika ali administracije pri zagovarjanju lastnih politik in idej. Ponavadi se ukvarjamo s progresivnostjo argumentacije in so nekoliko bolj zahtevne, saj je treba retorične tekste postaviti v širši politični kontekst. V tretji kategoriji se **žanrske študije** predsedniških govorov posvečajo primerjavi tega, kaj so različni predsedniki rekli ob podobnih priložnostih, o posameznih temah ali pred podobnim občinstvom. Največkrat so omejeni na krizne govore. Med **ostale raziskave** predsedniških govorov pa sodijo še tekstualna točnost, priprava govorov, kvantitativne raziskave, etičnost uporabe tekstopiscev in podobno.

Predvsem na podlagi tega, kaj znotraj veje predsedniške retorike še ni bilo predmet raziskav, Windt predlaga nekatera področja, ki bi jih bilo smiselno podrobneje razdelati. Najprej se mu zdi smiselno, da bi ugotovili, kaj pravzaprav je narava predsedniške retorike in kakšno mesto sploh ima v modernem predsednikovanju. Kot drugo se mu zdi smiselno, da bi definirali, kakšen naj bi bil predsedniški etos, torej kako naj bi z govorom predstavljal samega sebe, administracijo in konec koncev državo, ki jo zastopa. Naslednja točka, ki je pomembna tudi za našo nalogo in jo Windt označi kot pomembno, je, kako predsednikovanje in mediji vplivajo na prednostno tematiziranje državnih problemov in kakšne so razlike v retoriki med volilnimi kampanjami in v času vladanja, ko se ni potrebno boriti za glasove volivcev. Potrebno je tudi upoštevati, kakšen je moderni politični jezik in kako kreiranje novih besed in fraz vpliva na percepcije o relevantnih zadevah in političnih temah.

Nekoliko bolj aktualen avtor s področja predsedniške retorike je Lim Elvin, ki je v svojih študijah analiziral predsedniške govore od prvega ameriškega predsednika Georgea Washingtona vse do Georgea W. Busha. Ugotovil je, da se trendi predsedniške retorike vse bolj nagibajo k t. i. antiintelektualni retoriki. Tovrstna retorika naj bi le redko ali pa sploh ne spodbujala poslušalcev h kognitivnim in evaluvativnim procesom, istočasno pa formalno izražanje zamenjala z bolj pogovornim, vsakdanjim jezikom, ki s pomočjo anekdot omogoča bolj intimno komunikacijo in s tem pripomore k verodostojnosti. Je demokratična in pogovorna, zaradi svojega opiranja na religijo, poetiko in idealistične vrednote pa tudi abstraktna. Predsedniki so v svojih govorih sočutni, vsevključujoči in egalitarni, hkrati pa z govori izražajo svojo moč in samozavest (Elvin 2002, 346). Na podlagi svojega članka je kasneje napisal tudi knjigo, kjer je še bolj podrobno predstavil razloge za nazadovanje predsedniške retorike oziroma natančneje razdelal pojem antiintelektualne retorike. Ugotovil je, da zgoraj naštetim problemom predsedniške retorike v veliki meri pripomorejo pisci govorov oziroma *speechwriterji*. Na podlagi pogovorov s kar dvainštiridesetimi pisci govorov, ki so v svoji karieri pisali za predsednike Združenih držav Amerike, je prišel do treh ključnih ugotovitev, zakaj predsedniška retorika nazaduje. Kot prvo je postalo pisanje govorov znotraj Bele hiše samo po sebi podjetništvo. Posamezniki in privatne družbe se borijo za delovna mesta tekstopiscev, ki bodo služili predsednikovi administraciji. To ustvarja konkurenco, zato so ti primorani pisati ad-hoc govore in tekste, samo da zadostijo kriterijem in prehitijo konkurente. Kot drugo so njihova dela omejena z bolj ali manj natančnimi zahtevami predsednikov oziroma administracije, ki brez izjeme nasprotujejo kompleksni in

ornamentni retoriki, kar se ujema s tretjo ugotovitvijo, da vsi predsedniki zahtevajo preprosto retoriko (Elvin 2008, 41).

S problematiko piscev govorov se je ukvarjal tudi Medhurst. Ugotovil je, da prihaja na relaciji med predsedniki in njihovimi tekstopisci do treh poglobitvenih problemov, zaradi katerih so na koncu govori tisti, ki so vedno slabši in slabši (Ritter in Medhurst 2003). Kot prvo vidi **problem v dostopnosti do predsednika**. Včasih so imeli pisci govorov skoraj neomejen dostop do predsednika, bili so njihov alter ego (kot je to bilo na relaciji Kennedy–Sorensen) in s tem lahko točno vedeli, kaj se dogaja, kakšne namene ima administracija in tako lahko bolje vse to predstavili javnosti skozi govore. Po njegovo bi morala predsednik in tekstopisec sodelovati najmanj v treh ključnih momentih: v momentu idejne konceptualizacije, ko se predsednik odloči, kaj želi povedati; v momentu kompozicijskega zaključka, ko tekstopisec dokonča svojo predlogo govora; in v momentu administrativne odobritve, ko tajniki kabinetov, agencije, biroji in predsednikovi najbližji svetovalci odobrijo predlogo govora.

Drugi problem je pogosto povezan s prvim – **povezava med pisanjem govora in procesom oblikovanjem politik** (*policy-making process*). Skozi evolucijo so tekstopisci v Beli hiši na žalost vse bolj in bolj oddaljeni od samega oblikovanja politik Bele hiše. Predsednikovi svetovalci, ki oblikujejo politike in naj bi bili strokovnjaki na svojem področju, največkrat ne želijo vmešavanja nestrokovnjakov. To je posledica vse večje specializacije funkcij. Pisci govorov tako svojega znanja področij konstrukcije podob, pomenov, signifikacije, analize občinstva in strateške uporabe jezika ne morejo uporabiti v kombinaciji s področji, ki so jim nedostopna. Tretji problem je **problem omejitev**, ki so jim tekstopisci izpostavljeni. Lahko gre za omejitve znotraj strukture dela Bele hiše ali pa za časovne in prostorske omejitve. V veliko primerih morajo biti govori napisani vnaprej, s čimer je govor lahko potem prikrajšan za improvizacijo in momentalnost. Omejitve predstavlja na primer tudi omejen čas predsednika za vadbo izvedbe govora, kar lahko vpliva na samo kvaliteto in predvsem stilistično strukturo govora.

3 KRITIČNA ANALIZA DISKURZA

S tem, kako določen tekst ali sporočilo funkcionira v procesu komunikacije glede na situacijo in pričakovanja vseh vpletenih, se ukvarja pragmatika. Kot smo že ugotovili, se v lingvistični pragmatiki retorična kritika v teoriji in praksi pogosto prekriva s področjem kritične analize diskurza. Za razumevanje teksta je potrebno le-tega postaviti v širši kontekstualni in družbeni okvir, saj lahko šele takrat pravilno interpretiramo pomen izjav v konkretnih situacijah. Če je retorična kritika nekoliko bolj osredotočena (in tudi nekoliko omejena) predvsem na sam tekst, pa sta podrobnejša analiza diskurzivne prakse in analiza diskurza kot družbene prakse predvsem v domeni kritične analize diskurza.

DISKURZ, POLITIČNI DISKURZ IN KAD

Kot pravi Vezovnikova, je diskurz izmuzljiv pojem, ki ga je mogoče opredeliti s številnimi definicijami (Vezovnik 2009a, 10). Diskurzivne teorije lahko namreč po njenem mnenju najprej razdelimo v tri skupine pristopov, ki se razlikujejo glede na načine analiziranja, in sicer na jezikovno interpretacijo diskurza, diskurz kot družbeno prakso in diskurzivno kot vsevključujoči družbeni pojav. Vsakega izmed pristopov zastopa večje število avtorjev, vsak s svojo definicijo diskurza, zato enotne oz. univerzalne definicije pravzaprav ni. Prva skupina pristopov po Vezovnikovi izhaja iz analitične filozofije in se osredotoča na rabo jezika v komunikaciji. Zavzema teorije govornih dejanj, filozofije jezika in analizo konverzacije. Diskurz pojmuje v širšem jezikovnem smislu, kot posamezno tekstovno enoto, večjo od stavka, in se osredotoča na semantične in/ali pragmatične značilnosti govorenega in pisanega teksta. Pri tem se semantika ukvarja predvsem s proučevanjem pomena besed in stavkov, pragmatika pa s pomenom rabe izjav v določenih kontekstih. Ti pristopi se večinoma osredotočajo na to, kako posamezen govorec uporablja jezik (Vezovnik 2009b, 18). Druga skupina pristopov temelji predvsem na Foucaultovem razumevanju diskurza. Kot v svoji Arheologiji vednosti pravi Foucault (1972), nič ne more obstajati zunaj diskurza, saj diskurz konstruira pomen. Definira ga kot sistem misli, konstruiran skozi ideje, odnose, prepričanja in prakse, ki sistematično konstruirajo subjekte in svetove, o katerih govorijo. Diskurz postavlja v kontekst in nanj gleda kritično v odnosu z razmerji moči in oblastjo. Iz Foucaultovega pogleda na diskurz se razvije tudi teorija kritične analize diskurza, ki je ključna za našo nalogo in se ji bomo posvetili podrobneje v nadaljevanju. Tretja skupina pristopov, ki jih opredeli Vezovnik, pa na nek način nadgradi prejšnjo in gleda na diskurz kot na

vse vključujoči družbeni pojav, torej ne ločuje več med diskurzivnim in zunajdiskurzivnim. Temelji na kritični refleksiji treh miselnih tradicij: strukturalistične, marksistične in hermenevtične (Vezovnik 2009a, 14). Kot pravi, je s strukturalističnega vidika za analizo in refleksijo pomembno predvsem Saussurejevo strukturalno jezikoslovje, z marksističnega vidika pa kritika neenakih družbenih razmerij.

Fairclough pravi, da izraz diskurz predstavlja določen pogled na jezik kot na element družbenega življenja, ki je tesno povezan z drugimi elementi. Diskurze vidi kot načine reprezentacije določenih aspektov nam znanega sveta – procese, razmerja in strukture materialnega sveta, mentalnega sveta misli, čustev, prepričanj in socialnega sveta (Fairclough 2003, 124). Zanj različni diskurzi predstavljajo različne poglede na svet in so povezani z različnimi odnosi med ljudmi in njihovimi družbenimi identitetami. Diskurzi ne samo reprezentirajo sveta takšnega, kot je, temveč po njegovo projicirajo, imaginirajo in reprezentirajo možne svetove, ki se razlikujejo od realnega sveta. Odnosi med diskurzi so tudi osnova za odnose med ljudmi, saj preko teh diskurzov dobimo osnovo za diferenciacijo, sodelovanje, tekmovanje ali dominantnost nad drugimi ljudmi. Eden ključnih učinkov diskurzov je njihov ideološki efekt – učinek tekstov pri oblikovanju, vzdrževanju ali spreminjanju ideologij (Eagleton, Larrain, Thompson, Van Dijk v Fairclough 2003). Ideologije so reprezentacije različnih aspektov sveta, ki pripomorejo k ustvarjanju, ohranjanju in spreminjanju družbenih odnosov moči ter dominacije. Preko diskurza nam je omogočen alternativni pogled na ideologijo kot na modalnost moči, ki seže preko obstoječih deskriptivnih pogledov nanjo kot zgolj pozicij, odnosov, prepričanj in pogledov brez povezave z odnosi moči. Teoretsko podlago za nadaljnjo analizo diskurza v povezavi z močjo, oblastjo, dominacijo in neenakostjo nam omogoča kritična analiza diskurza.

Iz Foucaultovega razumevanja diskurza se v devetdesetih letih prejšnjega tisočletja razvije t. i. šola kritične analize diskurza, ki si je kljub metodološki in teoretski nehomogenosti enotna v stališču, kako analizo diskurza izvajati. Kot jo povzema Teun van Dijk, se ukvarjajo z oblastjo, dominacijo, hegemonijo, neenakostjo in diskurzivnimi procesi njihovega razglašanja, prikrivanja, legitimiranja in reproduciranja. Zanimanje je osredotočeno na subtilne pomene, s katerimi teksti in govor upravljajo z umom in ustvarjajo konsenz (van Dijk v Vezovnik 2009b, 111). Med njenimi utemeljitelji sta bila poleg van Dijka še Norman Fairclough in Ruth Wodak, ki bosta ključna avtorja, na katere se bomo v teoretskem uvodu in tudi v analizi sami opirali v nadaljevanju. Van Dijk pravi, da je diskurz največkrat lahko

identificiran kot oblika govorenega jezika, na primer karkoli je povedano v javnosti. V to so zavzeti intervjuji, pogovori, sestanki, pisma, dnevniki, propagandna sporočila, diskusije, zakoni, pogodbe, politični diskurzi, pesmi, poezija in novice (van Dijk 1995). Za kritično analizo diskurza pravi, da je vrsta diskurzivne analitične raziskave, primarno fokusirane na načine, kako se zloraba družbene moči, dominantnosti in neenakosti ustvarja in reproducira skozi tekste in govore v družbenem in političnem kontekstu (van Dijk 2001, 352). Svojo definicijo podkrepi s Faircloughjevo in Wodakovo točkovno opredelitvijo, ki povzema osem glavnih značilnosti kritične analize diskurza: kritična analiza diskurza se nanaša na družbene probleme, odnosi moči so diskurzivni, diskurz konstruira družbo in kulturo, diskurz je ideolški, diskurz je historičen, povezava med tekstom in družbo je dogovorjena, analiza diskurza je interpretativna, diskurz je oblika družbene aktivnosti.

Van Dijk v svojem članku nadaljuje, da je osrednja nota kritike diskurza moč, bolj specifično družbena moč skupin in institucij. Družbeno moč definira kot nadzor. Tako naj bi bile skupine (bolj ali manj) močne, če so sposobne (bolj ali manj) nadzirati dejanja in misli drugih skupin. Tukaj se očitno navezuje na Gramschijevo hegemonijo, saj naj bi bila moč dominantnih skupin integrirana v zakone, pravila, norme, navade in splošne konsenze. Dostop do nekaterih oblik diskurza, kot so politični, medijski ali znanstveni, je že sam po sebi izvor moči. Elite imajo bolj ali manj ekskluziven dostop do različnih oblik javnega diskurza, s tem pa posledično večjo družbeno moč. Izredno pomemben element za našo analizo Bushevega govora je kontekst, element, ki se ga van Dijk v svojem članku dotakne naslednje. Kontekst je mentalno reprezentirana struktura tistih lastnosti družbene situacije, ki so pomembne za produkcijo in razumevanje diskurza (Duranti in Goodwin v van Dijk 2001, 356). Sestavljajo ga splošna definicija situacije, čas in kraj, aktivnosti, udeleženci v različnih komunikacijskih, družbenih in institucijskih vlogah in tudi njihove mentalne reprezentacije, kot so cilji, znanje, mnenja, odnosi in ideologije. Nadzor nad kontekstom vključuje kontrolo nad enim ali več teh elementov. Naslednji korak, ki je po van Dijk logično nadaljevanje obvladovanju javnega diskurza, je kontrola uma. Sprejemalci sporočil preko diskurza sprejmejo in povzamejo prepričanja, znanja in mnenja preko virov, ki jih smatrajo kot avtoritativne, zaupanja vredne in kredibilne, kot so na primer akademiki, strokovnjaki ali zanesljivi mediji (Nesler v van Dijk 2001, 357). V prenekaterih situacijah ni javnih diskurzov ali medijskih sporočil, ki bi podajali informacije, ki spodbujajo k alternativnim razlagam in mnenjem (Downing v van Dijk 2001, 357), ali pa sprejemalci nimajo potrebnega znanja in prepričanj, ki bi lahko spodbijala diskurze in informacije, katerim so izpostavljeni (Wodak v van Dijk 2001, 357).

S kakšnimi orodji in pristopi se konkretno lotiti kritične analize diskurza dobro in nazorno predstavita v svoji knjigi David Machin in Andrea Meyr. Pravita, da pri kritični analizi diskurza največkrat analiziramo le majhno število tekstov, ponavadi enega ali dva. Kdor analizira tekst, se mora osredotočiti na načine, s katerimi avtor preko jezikovnih in stavčnih figur komunicira določeno ideologijo na načine, ki običajnemu bralcu niso očitni. Na ta način se razkrije ideologija, zakopana in prikrita v tekstih (Machin in Mayr 2012, 207). Poudarita tudi, da moramo biti v kritični analizi diskurza pozorni na semiotične izbire v govoru, tekstu in tudi slikah (multimodalnost), saj lahko te vplivajo na to, kakšno pomensko področje si bralec ustvari. Natančneje bomo relevantne metode podrobno predstavili skozi samo analizo Bushevega govora – v našem primeru gre primarno za govor, torej tekst, zato se bomo osredotočili predvsem nanj, a ker je bil le-ta tudi televizijsko predvajan, bomo morali analizirati tudi nekatere druge elemente vizualne semiotike, kot so scena, ozadje, poza in pogled govorca.

George W. Bush je bil v času terorističnih napadov 11. septembra 2001 predsednik Združenih držav Amerike, kar je verjetno najbolj poznana politična funkcija v svetu, zato je moramo njegov govor obravnavati kot politični diskurz. Kaj pravzaprav je politični diskurz? Kot pravi van Dijk v svojem istoimenskem članku, ga je najlažje identificirati po njegovih avtorjih, politikih, torej tekstih in govorih predsednikov, predsednikov vlad, ministrov, parlamentarcev, političnih strank itd. Opozori, da ne smemo zanemariti raznih sprejemalcev njihovih sporočil, torej javnosti, ljudi, državljanov, množic in drugih skupin, kot tudi same narave *političnega*. Glavne kategorije, ki spadajo v pojem političnega diskurza, so družbena področja (izobraževanje, zdravje, gospodarstvo, politika, umetnost), politični sistemi (demokracija, komunizem, fašizem, diktatura), politične vrednote (svoboda, solidarnost, enakost, strpnost), ideologije (komunizem, demokracija), politične institucije (država, vlada, parlament, občine, državne agencije), politične organizacije, politične skupine, politični akterji, politični odnosi (moč, hegemonija, neenakost), politični procesi, politična dejanja in politični diskurz sam (povzeto po van Dijk 1995, 16–18). Ko enkrat analiziramo značilnosti določenega političnega konteksta, se analiza političnega diskurza ne razlikuje prav dosti od vsake druge kritične analize diskurza.

Fairclough je svoje raziskave znotraj kritične analize diskurza usmeril predvsem v analizo političnega diskurza. Njegov doprinos na področju je izredno aktualen, saj v svoji knjigi analizira politične odzive na gospodarsko krizo, ki so se zgodili med 2007 in 2011. Kot sam

pravi, je njegov pristop dopolnitev h kritični analizi diskurza, se pa od prejšnjih raziskav na področju političnega diskurza razlikuje zaradi svojega pogleda na politični diskurz kot na obliko argumentacije (Fairclough 2012, 1). Njegova definicija političnega diskurza je v skladu z van Dijkovo, bistveno pa doprinese k razumevanju političnega diskurza z idejo, da je bistvo politike pravzaprav sprejemanje odločitev, izbiranje politik in njenih akterjev, te odločitve pa sprejemamo na podlagi praktične argumentacije oz. deliberacije. Na tej točki se tudi oddalji od van Dijka, ki pravi, da je osrednja nota kritike diskurza moč, saj bi morala po Faircloughju presojanje oz. deliberacija temeljiti le na argumentih, moč pa ne more biti drugega kot samo slab argument (Fairclough 2001, 235).

Z analizo političnega diskurza se je ukvarjal tudi Paul Chilton, ki banalno definira politični diskurz kot uporabo jezika, katerega ljudje, *politične živali*, smatramo za političnega (Chilton 2004, 201). Med drugim ugotovi, da je politični diskurz interaktiven, reprezentativen, deluje indeksno, v njem se pogosto binarno konceptualizira in uporablja metafore. Izredno zanimiva ugotovitev je, da ima politični diskurz določene povezave z emocionalnimi centri možganov, kar Chilton razlaga s tem, da so se v analizah pokazala nekatera politična čustva, kot so teritorialna pripadnost in identiteta (dom), ljubezen do družine, strah pred vsiljivci in neznanci. Tovrstna čustva so prirojena in se stimulirajo avtomatično preko političnega jezika. (Chilton 2004, 201–204).

NACIONALIZEM, PATRIOTIZEM IN DISKURZ

Da bi lahko razumeli nacionalizem in ga povezali z diskurzom, moramo najprej definirati nacijo oz. narod. Eden vodilnih avtorjev s tega področja je Benedict Anderson, ki v svoji knjigi *Zamišljene skupnosti* definira narod kot namišljeno politično skupnost, saj se vsi člani narodne skupnosti med seboj ne poznajo, se nikoli niso srečali, videli ali slišali, a v njihovih glavah vseeno živi ideja, da so pripadniki iste skupine (Anderson 1991, 5). Pravi tudi, da sta tako narodova omejenost kot narodova suverenost namišljeni. Namišljena omejenost izvira iz dejstva, da so meje naroda končne, za njimi stoji drug narod, namišljena suverenost vsakega naroda pa izvira iz obdobja razsvetljenstva in revolucionizma, ko je svoboda postala osnovna pravica vsakega posameznika. Tako nacionalnost kot nacionalizem sta po Andersonu kulturna artefakta. Danes se stroka strinja, da gre znotraj pojma nacionalizma za dva fenomena, ki prednjačita pred ostalimi. Prvi je odnos, ki ga člani določenega naroda izkažejo, ko skrbijo za svojo identiteto kot predstavniki tega naroda, drugi fenomen pa so dejanja, katerih se predstavniki naroda poslužujejo pri doseganju ali ohranjanju določene oblike politične suverenosti (The Stanford Encyclopedia of Philosophy 2015).

Michael Billig opozarja, da se je v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega tisočletja termin nacionalizem pretežno uporabljal predvsem v zavajajočem smislu, kot označevalec za eksotične in periferne skrajne skupine v *drugih* državah. (Billig 1995, 5). Po njegovo pogledi na nacionalizem vedno spregledajo zahodne države (predvsem ZDA in Evropo), kjer nacionalizem ni potisnjen na obrobje, temveč je vseprisoten, največkrat neizražen, a vedno pripravljen za mobilizacijo v primeru katalitskih dogodkov. V svoji istoimenski knjigi *banalni nacionalizem* definira kot termin za pokrivanje ideoloških navad, ki omogočajo uveljavljenim narodom reproduciranje. V življenjih državljanov sta narod in nacionalizem vseprisotna, vsakodnevno označevana (*flagged*), zato je po njegovo nacionalizem endemičen. Billig tudi povzame Andersonovo idejo, da so narodi namišljene skupnosti in da je nacionalizem ustvarjen v moderni dobi nacij in držav. Ker je namišljen, pravi, je potrebno upoštevati socialno-psihološko dimenzijo, na katero močno vplivata ideologija in diskurz. Skozi diskurz se nacionalizem pretvori v nekaj naravnega, samoumevnega in je lahko izkoriščen kot orodje za širitev hegemonije. Pri tem močno vlogo igrajo množični mediji in politični akterji, ki poskrbijo, da je narodnost vedno označevana (povzeto po Billig 1995, 9–11). V nadaljevanju podrobneje razdeli, kako politiki in mediji poskrbijo, da postane nacionalizem naravno okolje vsakdana. Banalni nacionalizem po njegovo deluje preko prozaičnih, rutinskih besed, ki

poskrbijo, da mislimo narodnost za samoumevno in nas stalno opominjajo na našo domovino, kar naredi nacionalno identiteto nepozabno. (Billig 1995, 93). Politični diskurz naj bi bil po Billigu dnevna reprodukcija nacionalizma, politiki pa v elektronski dobi znani obrazi, ki se pogosto pojavljajo v množičnih občilih, ta pa njihova dejanja in govore smatrajo kot vredne objave. Posledično lahko tako z intimno retoriko, kot bi govorili pred njimi osebno, nagovorijo milijone ljudi, kar je povsem nov fenomen in jim daje izredno moč. Definitivno obstajajo strategije in retorike, ki so smatrane kot igranje na nacionalistične, patriotske sentimente (Billig 1995, 99).

Dvajset let kasneje Vera Slavtcheva-Petkova (2014) ugotavlja, da se je Billigov koncept banalnega nacionalizma dobro prijel med akademiki na področju nacionalizma in medijskih študij. Pravi celo, da se je koncept razširil na amerikanizacijo, ki jo že pred njo Billig enači z globalizacijo. Označevanje oziroma *flagging* amerikanizma naj bi bil univerzalen po celem svetu, saj se ameriška kultura globalno širi preko medijskih kanalov, še bolj pospešeno v dobi interneta. Temu pritrđita tudi Keith Breen in Shane O'Neill, ki pravita, da globalizacija temelji na treh ključnih observacijah. Kot prvo je vzrok za globalizacijo **širitev kapitalizma** preko mehanizmov finančnih trgov in institucij, kot so multinacionalne korporacije, ki se ne ozirajo na državne meje ali vlade. Kot rezultat hitrega toka kapitala zato posamezne države težko nadzirajo lastne ekonomije ali ohranjajo sisteme socialne pomoči. Posledično pride do **zunanjih groženj**, kot so okoljska degradacija, klimatske spremembe, rast populacije, bolezni in globalne teroristične mreže, katerih države same ne morejo obvladati. Kot tretji razlog pa avtorja navedeta **vzpon mednarodnih institucij**, kot so Svetovna banka ali Mednarodni monetarni fond, Evropska unija ipd., ki s svojimi politikami omejujejo manevrske prostore posameznih držav (Breen in O'Neill 2010, 3). Za razliko od Evrope, ki se že od druge svetovne vojne dalje vse bolj nagiba k postnacionalizmu, so Združene države Amerike, travmatizirane z napadi 11. septembra 2001, v 21. stoletju reagirale z nazadovanjem k starim vzorcem prepričanj. Med najbolj očitnimi je prav ameriški nacionalizem, ki posebejla prepričanja in načela velike in trajne pomembnosti Združenih držav Amerike (Lieven 2003, 1).

Ljubezen do svoje države. Tako besedo patriotizem definira vsak standardni slovar. A kot bomo ugotovili, gre pri patriotizmu za precej več. Do danes edina podrobna filozofska študija, ki se ukvarja zgolj s to temo, je knjiga Patriotizem, moralnost in mir Stephena Nathansona. Po njegovo patriotizem vključuje posebno ljubezen do svoje države, občutek osebne

identifikacije z državo, skrb za dobrobit države in pripravljenost žrtvovanja v korist državi (Nathanson 1993, 34–35). Kot pravi Maurizio Viroli, je bil historično, za razliko od jezika nacionalizma, ki zagovarja kulturno, lingvistično, etnično homogenost ljudstva, jezik patriotizma uporabljen za sprožanje ali ohranjanje ljubezni do političnih institucij in načina življenja, ki omogoča splošno svobodo ljudstva. Če so sovražniki nacionalizma kulturna kontaminacija, heterogenost, rasna nečistost in socialna, politična ter intelektualna razdvojenost, sovražnika patriotizma predstavljajo tiranija, despotizem, zatiranje in korupcija (Viroli, 1995). Razlikovati med obema je poskušal že George Orwell, ki je ugotovil, da nacionalizma ne smemo mešati s patriotizmom. Največkrat sta besedi uporabljeni kot sopomenki, a sta daleč od tega, v nekaterih pogledih sta si celo nasprotujoči. S patriotizmom Orwell misli na vdanost določenemu kraju ali načinu življenja, za katerega posameznik smatra, da je najboljši, a tega ne vsiljuje drugim. Patriotizem je po njegovo defenziven. Na drugi strani pa je nacionalizem nemogoče ločiti od želje po moči. Namen vsakega nacionalista je pridobivanje moči in prestiža, ne zase, temveč za narod ali drugo enoto, za katero se je pripravljen odreči individualnosti (Orwell v Viroli 1995, 3).

Čeprav sta si torej nacionalizem in patriotizem različna, pa oba temeljita na nacionalni identiteti. Ruth Wodak (2009) je s soavtorji na primeru Avstrije raziskovala, kako diskurz pomaga pri ustvarjanju nacionalne identitete. Predlagajo, da se pri analizi diskurza v povezavi z nacionalno identiteto poslužujemo treh korakov: analize vsebine, strategij in oblik realizacije. Pri analizi vsebine je treba po njihovo upoštevati pet glavnih tematskih področij. V prvi vrsti jezikovno konstrukcijo *homo Austriacusa* (v njihovem primeru je šlo torej za Avstrijca, ga pa lahko zamenjamo s katerokoli nacionalnostjo, torej v primeru Slovenije bi šlo za *homo Slovenicusa*, v primeru Združenih držav Amerike za *homo Americusa* itd.). Tu gre predvsem za ločevanje na pripadnike določene države na podlagi čustvene navezanosti na matično državo, narodnostnih vzorcev obnašanja in t. i. aktivacije nacionalne identitete. Drugo tematsko področje je naracija politične preteklosti, kar zavzema mite o nastanku nacije, preteklih političnih uspehah, porazih, mitske osebnosti in figure itn. Kot tretje definirajo jezikovno oz. lingvistično konstrukcijo skupne kulture (jezik, vera, umetnost, vsakdanje življenje), četrto področje je lingvistična konstrukcija skupne politične sedanosti in prihodnosti, kot zadnje pa še konstrukcija t. i. nacionalnega telesa. Med strategijami konstruiranja nacionalne identitete ločijo med strategijami na makro nivoju, ki so največkrat med seboj povezane in se večkrat kot ne skupaj pojavijo v diskurzih. Gre za strategije: **konstrukcije**, ki si prizadevajo nacionalno identiteto ustvariti s promoviranjem enotnosti,

identifikacije, solidarnosti in diferenciacije; **ohranitve**, ki poskušajo ohraniti in reproducirati ogroženo nacionalno identiteto; **upravičevanja**, ki so največkrat povezane s problematičnimi dogodki v preteklosti, s poudarjanjem in legitimiziranjem določenih dejanj pa poskušajo ubraniti nacionalno samopercepcijo, ki je bila morda v teh dogodkih omadeževana; **transformacije**, ki si prizadevajo preobraziti utrjene nacionalne identitete in njihove elemente z novimi, pri čemer govorniki pogosto uporabljajo subtilne oblike retoričnega prepričevanja; **destruktivnosti**, ki si prizadevajo razbiti obstoječe nacionalne identitete, a največkrat nimajo ustrezne zamenjave zanje (povzeto po Wodak 2009, 30–33).

Znotraj vsake izmed naštetih makro strategij obstoja več mikro strategij, ki jih lahko razumemo kot topike. Topike je v svoji Retoriki definiral že Aristotel (2004), Wodak in drugi pa jih za potrebe kritične analize diskurzov v relaciji do nacionalnih identitet definirajo kot argumentacijske sheme in formule, kot so uporabljene v teoriji argumentacije. Pod vsako zgoraj omenjeno makro strategijo tudi naštejejo vključujoče možne topike, a ker gre za ogromno število le-teh, bomo omenili samo relevantne za naš primer v sami analizi. Pri metodah in oblikah realizacije ustvarjanja nacionalne identitete v diskurzu Wodak in drugi izpostavijo jezikovne enote in stavčne oblike, ki se najbolj pogosto uporabljajo za vzpostavitev unifikacije, enotnosti, enakosti, različnosti, edinstvenosti, izvora, avtonomije, spremembe in heteronomije v diskurzih. Najpogosteje se ti navezujejo osebno (imena, zaimki, kvalifikatorji), prostorno (toponimije, prislovna določila kraja, krajevni pridevniki) in časovno (prislovna določila časa, časovni pridevniki, časovne reference). Kot izredno pomembne figure pri vzpostavitvi nacionalne identitete v diskurzih avtorji naštejejo tudi personifikacijo, metonimijo, sinekdoho in metaforo, ki so uporabljene zato, da ustvarijo *istost* med ljudmi in so največkrat v povezavi s konstruktivnimi diskurzivnimi strategijami. Tem dodajajo tudi uporabo osebnega zaimka *mi* (prva oseba množine), ki je najbolj očitna figura za ustvarjanje *istosti* in posledično skupne nacionalne identitete. Kot smo to natančneje razdelali že pri stilistiki v poglavju o klasični retoriki, s personifikacijo ali posebljenjem govorec pripíše človeške lastnosti neljudem, predmetom ali pojmom. Govorec lahko poseblja na dva načina, in sicer kot direktno pripisovanje človeških lastnosti ali kot pripisovanje nekega aspekta življenja. Z metaforo nakažemo primerjavo med dvema različnima pojmom, metonimija pomeni preimenovanje, sinekdoha pa je vrsta metonimije, pri kateri uporabimo del predmeta, da z njim predstavimo celoto.

4 RETORIČNI ODZIV PREDSEDNIKA GEORGEA W. BUSHA NA TERORISTIČNE NAPADE 11. SEPTEMBRA 2001

GEORGE W. BUSH IN 9/11

George Walker Bush, rojen 6. julija 1946, je bil 43. predsednik Združenih držav Amerike. Predsedoval je med letoma 2001 in 2009. Je najstarejši sin Georgea H. W. Busha, ki je Združene države vodil v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja. Ugled in bogastvo si je družina pridobila z delovanjem v naftni industriji. Svojo politično pot je začel kot predstavnik republikancev v teksaškem parlamentu leta 1978, že deset let kasneje pa je bil svetovalec v predsedniški kampanji svojega očeta. Po očetovem porazu na volitvah leta 1992 se je dve leti kasneje odločil za kandidaturo za guvernerja zvezne države Teksas in to leta 1995 tudi postal. V času vodenja je kljub nekaterim kontroverznim politikam (predvsem so kritike padale na račun zanemarjanja okoljevarstva) užival rekordno podporo med prebivalci ene najbogatejših zveznih držav in se v času svojega drugega mandata na tem položaju leta 2000 odločil za kandidaturo za predsednika države kot predstavnik republikancev, premagal svojega protikandidata Johna McCaina in se konec leta 2000 potegoval za predsedniški stolček z demokratskim protikandidatom in takratnim podpredsednikom ZDA, Alom Gorom.

Rezultati glasovanja so 7. novembra 2000 kazali na zmago Gora, dobil je približno pol milijona več glasov kot Bush, a zaradi elektorskega sistema, ki deluje po principu dodeljenih elektorskih glasov ob zmagi v določeni zvezni državi, je odločitev o zmagovalcu padla na Florido, kjer je bila razlika manj kot 500 glasov. Po ponovnem štetju glasovnic in pravnih dvobojih na vrhovnem sodišču je 20. januarja 2001 prisegel kot 43. predsednik Združenih držav Amerike. Njegova administracija je bila usmerjena proti »sočutnemu konzervativizmu«, ki je spodbujal odličnost v izobrazbi, nižje davke in prostovoljstvo v verskih organizacijah (povzeto po White House 2017). Po inavguraciji se je predsednik (verjetno tudi zaradi kontroverznosti okoli volitev) kar nekoliko odmaknil od oči javnosti, vse do večera 11. septembra 2001.

Kaj točno se je tistega dne zgodilo, je še danes tema številnih debat. Natančno in edino uradno poročilo o dogodkih je šele tri leta kasneje izdala Nacionalna komisija za teroristične napade na Združene države Amerike, ki dogodka tistega dneva povzema takole: 11. septembra 2001 se je v dopoldanskih urah po vzhodnoameriškem času zgodil največji teroristični napad v

zgodovini in drugi neposreden napad na ameriška tla po Pearl Harbourju letu 1941. Dve letali sta strmoglavili v glavni stavbi Svetovnega trgovskega centra v New Yorku, eno letalo je strmoglavilo v poslopje ameriškega obrambnega ministrstva v Pentagonu, eno letalo pa je strmoglavilo na travniku v zvezni državi Pensilvanija. Letala so bila ugrabljena s strani devetnajstih ugrabiteljev, ki so se uspešno prebili skozi letališke varnostne sisteme in s pretihotapljenim orožjem prevzeli nadzor nad ugrabljenimi letali. Amerika in svet sta bila tistega dne priča televizijskim slikam gorečih dvojčkov v New Yorku, ki sta se po dobri uri gorenja zrušila. Kasneje se zruši tudi stavba World Trade Center 7 (povzeto po New York Times 2004). Po podatkih, ki jih navaja Komisija, naj bi tistega dne umrlo približno tri tisoč ljudi, še kakšnih šest tisoč pa je bilo lažje ali huje ranjenih. Ta števila vključujejo preminule na letalih, tiste, ki so podlegli v stavbah, in tudi žrtve med reševalnimi ekipami, ki so se javile klicem na pomoč. Dogodek je seveda šokiral cel svet, ne samo Američanov, tistega večera ob 20.30 pa je takratni predsednik Združenih držav Amerike, George W. Bush, nagovoril sonarodnjake.

Večerni govor predsednika je bil takojšen odziv na dogodke tiste dne. Bil je kratek, z malo argumenti, a izredno učinkovit. Ker je šlo za pretresljiv in presenetljiv napad, je bila Amerika v obsednem stanju, prebivalci so bili pod vplivom grozotnih vizualnih podob podirajočih se dvojčkov in predsednik Bush je to očitno dobro izkoristil, saj mu je v dneh po govoru podpora izredno narasla.

V dneh med obema govoroma še naprej poteka reševanje iz ruševin Svetovnega trgovskega centra, ugotovijo, da je pogrešanih več kot pet tisoč ljudi, po državi potekajo shodi in komemoracije v čast vsem žrtvam, ameriške oblasti identificirajo ugrabitelje letal in jih povežejo s teroristično organizacijo Al Kaida in Osamo Bin Ladnom. Kongres odobri štirideset milijard finančnih sredstev za pomoč pri reševanju in za pomoč svojcem žrtev, hkrati pa tudi pooblasti predsednika Busha, da uporabi »vse potrebne in primerne sile proti narodom, organizacijam ali osebam, za katere ugotovi, da so načrtovale, pooblastile, storile ali pomagale pri terorističnih napadih«. Sklicanih je več tiskovnih konferenc, na katerih predstavniki vlade odgovarjajo na novinarska vprašanja, sklicanih je več sestankov predsedniškega kabineta s predstavniki obveščevalno-varnostnih agencij, ameriški borzni indeks strmo pada in posledično tudi gospodarski kazalci po vsem svetu, Američani pa nestrpnostno zahtevajo odgovore na vprašanja, kdo jih je napadel, zakaj so bili napadeni in kakšni bodo odzivi na napade (povzeto po PBS 2004 in Breaking News 2001).

ODZIV PREDSEDNIKA V KRATKEM TELEVIZIJSKEM NAGOVORU PRVEGA VEČERA

V začetku prvega večernega govora takoj po napadih Bush najprej opiše ključne dogodke preteklega dne, kako so teroristi z letali strmoglavili v več poslopij na ameriških tleh. Opisuje, kaj se je zgodilo žrtvam in kako groznim slikam smo bili vsi izpostavljeni – slikam, ki naj bi Američane prestrašile, a v isti sapi poudari, da so bili teroristi pri tem neuspešni, saj je njihov narod močan. Nadaljuje z naštevanjem aktivnosti, ki so jih po napadih začeli znotraj države in bodo pripomogle k temu, da se bo identificiralo in našlo storilce. Aktivirala se je vojska, reševalne ekipe, zvezne agencije, vlada in finančne institucije pa bodo od jutrišnjega dne spet nemoteno delovale naprej. Skupaj s policijo, vojsko, obveščevalnimi agencijami in tudi s pomočjo mednarodne skupnosti si bo prizadeval, da se kaznuje odgovorne za napade. Zaključí s pozivom k molitvi, žalovanju za umrlimi in besedami vzpodbude, katerim doda tudi verz iz Svetega pisma.

Primarno se bo naša analiza navezovala na tekst, a ker je v televizijskem prenosu že veliko očitnih nacionalističnih elementov, bomo začeli z vizualno analizo. V televizijskem prenosu govora (Youtube 2011) predsednik Bush sedi v Beli hiši v ovalni pisarni za predsedniško mizo. Na eni strani visi ameriška zastava, na drugi strani zastava ameriškega predsednika. Na kabinetu za njim so tri slike – na eni družina na proslavi diplomatov, na drugi otrok, na tretji pa otrok ali ženska s psom. Večina opisanih stvari je močno povezanih s poudarjanjem ameriške nacionalne identitete, kar lahko povežemo z Billigovo idejo o vseprisotnosti nacionalizma. Bela hiša je ameriški ponos in predsedniška rezidenca že več kot dvesto let, ovalna pisarna in predsedniška miza pa sta močno mitizirani v povezavi z nekaterimi preteklimi predsedniškimi škandali, zato sta postali tudi del pop kulture. Pravzaprav gre za dokaj intimen uraden vpogled v osebne prostore predsednika države, saj so v preteklosti predsedniki podajali govore iz ovalne pisarne le ob izredno pomembnih dogodkih (Kennedy ob kubanski raketni krizi, Nixon ob svojem odstopu po škandalu Watergate, Reagan ob strmoglavljenju vesoljske odprave Challenger), kar daje tudi dogodkom 11. septembra 2001 že v osnovi večjo težo. V ozadju visita ameriška zastava in zastava ameriškega predsednika, ki sta tipična artefakta Billigovega *flagginga* nacionalizma (v tem primeru še celo preveč očitna: *flag=zastava*). Slike, ki so najverjetneje slike njegove družine, so tam z očitnim namenom prikazati predsednika kot družinskega človeka, Američana, kateremu družina predstavlja eno izmed najpomembnejših vrednot. Konec koncev ne smemo pozabiti, da je v

njegovem primeru družina še nekoliko pomembnejša dimenzija samega etosa kot sicer zaradi dejstva, da je bil tudi njegov oče ameriški predsednik. Bush govori počasi, ves čas gleda direktno v kamero, saj se zaveda, da nagovarja sodržavljanke preko prenosa – v vsakem trenutku nagovarja slehernega Američana. Kamera ga sicer snema iz ravnega položaja, tako da kot kamere ne nakazuje na njegovo superiornost, kar lahko razlagamo s tem, da se je ob tako hudi tragediji želel prikazati kot običajen Američan.

Bushev govor je prvi odziv na dogodke preteklega dne. Je takojšen odgovor na napade in njegova primarna funkcija je predvsem pomiriti in potolažiti pretresen in prestrašen ameriški narod. Poudarek je na solidarnosti in iskanju pozitivnosti v izredno negativni situaciji. Govor je sicer kratek, a izredno učinkovit, saj je sama situacija narekovala govor, predsednik Bush pa je z njim odigral pozitivno vlogo, pomiril Američane in ker jih je pridobil na svojo stran (podpora po napadih mu je izredno narasla), lahko rečemo, da je bil tudi izredno retorično učinkovit. Bush v svojem kratkem govoru predvsem opisuje dogodke, ki so se zgodili tistega jutra. Posebej v prvem delu govora opisuje, pripoveduje in razlaga, argumentacija z dejstvi in podatki, ki bi sicer morala biti temelj vsakega dobrega govora, je zanemarjena oziroma temelji predvsem na ideologiji.

V govoru Bush uporabi strategiji binarne konceptualizacije in polarizacije, kar je po Chiltonovem mnenju ena izmed ključnih značilnosti političnega diskurza. Bush je bil pri tem izredno očiten in tega ni niti poskušal preveč prikriti. Večkrat je uporabil ime lastne države, osebni svojilni zaimsek *naš* v različnih skladenjskih oblikah je stalnica vsakega odstavka in z njim je želel ameriški predsednik vzpostaviti striktno distinkcijo med tem, kar je ameriškega in kar je drugega. Hkrati je ob tem, kar je ameriškega, vedno zraven uporabljal pozitivne pridevnike oziroma besede s pozitivno konotacijo, na drugi strani pa dodatno polarizacijo in dodatno negativno konotacijo do *drugih* doseže z uporabo negativnih pridevnikov. Bush govor spretno uporabi tudi za boj vrednot. Vrednotam, kot so pravica, mir, svoboda in vera, vrednotam, na katerih naj bi tudi temeljil ameriški narod, nasproti stoji zlo, zlo teroristov, ki so zagrešili ta grozovit napad. Predvsem verski moment v govoru je posledica dejstva, da je Bush predstavnik republikancev, za katere je vera pomemben del njihove ideologije. Predsedniški govori so ponavadi politične narave, a pričujoč govor tudi zaradi tega verskega momenta ne deluje tako. Kot smo to že obdelali v teoretičnem uvodu, tudi Wodak ugotavlja, da je govore moč klasificirati v tri različne žanre (Wodak 2009, 70). Čeprav bi pričakovali, da bo govor spadal v žanr politične retorike, pa so njegove lastnosti bistveno bližje ceremonialni

retoriki, kjer se Bush z uporabo metafor, nagovorom svojcem žrtev in slavljem Boga pokloni žrtvam tistega dne.

»Nocoj vas prosim za vaše molitve za vse, ki danes žalujejo, za otroke, katerim svet se je danes podrl, za vse, ki jim je bil danes občutek varnosti in zaščitenosti odvzet. Molim, da jim bodo v tolažbo besede Moči, večje od vseh nas, povedane skozi psalm 23: Čeprav hodim skozi dolino sence smrti, se ne bojim zla, ker si ti z mano¹.«

Kot ugotavlja Škerlep (2009), sta v moderni retoriki razraščanje žanrov in žanrska hibridnost nekaj povsem običajnega in lahko rečemo, da ni v Bushevem primeru nič drugače. V prvem odstavku govora George W. Bush opiše in povzame dogodke preteklega dne, kar je značilno za deliberativno retoriko, saj se ta ukvarja s preteklostjo. Ameriški narod obvesti, podučí o tem, kaj se je dogajalo:

»Danes, dragi sodržavljeni, sta bila naš način življenja in naša svoboda napadena skozi serijo namernih in smrtonosnih terorističnih napadov. Žrtve so bile na letalih ali v svojih pisarnah: tajnice, poslovneži, vojaki, javni uslužbenci, mame, očetje, prijatelji in sosedi. Zla, nagnusna dejanja terorja so nenadoma končala tisoče življenj.²«

Kot pravi Perelman, ima diskurz tudi izobraževalno funkcijo, tako da ustvari konsenz, na podlagi katerega se oblikujejo nadaljnji politični ukrepi (Perelman v Wodak 2009, 71). To lahko pripišemo tudi našemu govoru. Večerni govor predsednika je bila poleg tiskovne konference newyorškega župana Rudyja Giulianija nekaj ur pred tem prva uradna izjava o dogodkih tistega dne. Preko dneva so bili gledalci deležni le neuradnih informacij s strani televizijskih hiš in tiskovnih agencij, tokrat pa je vrhovni poveljnik ameriških oboroženih sil, ki ima dostop do vseh zaupnih informacij in podatkov obveščevalnih služb, podal nekakšno poročilo o dogodkih. Če se v tem kontekstu, torej kontekstu reprezentacije dogodkov, ki so se

¹ Tonight, I ask for your prayers for all those who grieve, for the children whose worlds have been shattered, for all whose sense of safety and security has been threatened. And I pray they will be comforted by a Power greater than any of us, spoken through the ages in Psalm 23: Even though I walk through the valley of the shadow of death, I fear no evil for you are with me (White house 2013).

² Today, our fellow citizens, our way of life, our very freedom came under attack in a series of deliberate and deadly terrorist acts. The victims were in airplanes or in their offices: secretaries, business men and women, military and federal workers, moms and dads, friends and neighbors. Thousands of lives were suddenly ended by evil, despicable acts of terror (White house 2013).

zgodili tistega dne, vrnemo na televizijsko predvajanje govora, potem moramo omeniti, da je Bushevo razlaganje dogodkov v skladu z van Dijkovo idejo, da je diskurz orodje za širjenje hegemonije v smislu prevladujoče reprezentacije realnosti. Koncept hegemonije moramo na tem mestu razumeti, kot jo razume Gramsci, in sicer kot intelektualno-moralno vodstvo določenih družbenih skupin ter kot boj med družbenimi silami za prevlado oziroma utrditev pomena (van Dijk 2001, 355). Mediji so pri tem ključnega pomena, saj pomagajo pri razglašanju in reproduciranju le-tega. Če je predsednik Bush podal svojo interpretacijo dogodkov tistega dne, torej, da je bila Amerika napadena s strani teroristov, pa so bili mediji tisti, ki so omogočili, da jo je delil z drugimi. Že v teoretskem uvodu se nam je zdelo zanimiva van Dijkova misel, ki pravi, da lahko z nadzorom nad kontekstom, ki med drugim vključuje tudi nadzor nad znanjem in vedenjem, kontroliramo um in zdi se, da je bil Bushev govor namenjen prav temu, da v glavah Američanov zakorenini svojo interpretacijo dogodkov tistega dne.

Bush je s svojim govorom ameriški narod spet poenotil. Polariziranje med demokrati in republikanci je učinkovito prenesel na polarizacijo med *nami* (ZDA in njihovi zavezniki) in teroristi. Da so vsi Američani, da so vsi *isti* in da so vsi del ene družine, pa je Bush povedal skozi štiri ključne retorične figure, ki jih Wodak omenja kot najbolj očitne za ustvarjanje *istosti* (Wodak 2009). Še najbolj pogoste so v govoru metafore, ki lahko zaradi svoje poetske narave močno vplivajo na čustva. Bush je to poskušal doseči predvsem v drugem odstavku govora, ki se zdi povsem pesniški:

»Veliki možje so se spravili braniti velik narod. Teroristični napadi lahko omajajo temelje naših največjih zgradb, a se ne morejo dotakniti temeljev Amerike. Tovrstna dejanja lahko razbijejo jeklo, a ne morejo ukriviti jekla ameriške odločnosti. Amerika je bila tarča napadov, ker predstavlja najsvetlejši žarek svobode in priložnosti na svetu. In nihče ne bo ugasnil te svetlobe. Danes je naš narod videl zlo – najhujše, kar ga človeška narava premore – in odzvali smo se z najboljšim, kar ponuja Amerika. S pogumom naših reševalcev, s skrbnostjo tujcev in sosedov, ki so prišli in dali svojo kri, da bi pomagali, kakor so le lahko.³«

³ A great people has been moved to defend a great nation. Terrorist attacks can shake the foundations of our biggest buildings, but they cannot touch the foundation of America. These acts shatter steel, but they cannot dent the steel of American resolve. America was targeted for attack because we're the brightest beacon for freedom and opportunity in the world. And no one will keep that light from shining. Today, our nation saw evil -- the very worst of human nature -- and we responded with the best of America. With the daring of our rescue

Metafore je zelo uspešno in dokaj elegantno združil z antitezo v stavkih, kjer govori o trdnosti temeljev in moči jekla. Uporaba metafore v jeziku je značilna, kadar želimo vzpostaviti patos, Aristotelovo strategijo prepričevanja, ki temelji na tem, da občinstvo preplavi s čustvi. Močna čustva lahko zameglijo razum in stimulacija političnih čustev, kot sta identiteta (v našem primeru ameriški nacionalizem) in ljubezen do družine, sta glavno orožje Bushevega govora. Kot je rekel že Chilton (2004), so ta čustva prirojena, od dobrega govornika pa je odvisno, ali jih bo privlekel na dan. Nacionalizem je prirojeno čustvo in vse kaže, da je bil Bushev govor strateško napisan, z namenom izkoristiti čustveno labilnost Američanov, z besedami zamegliti njihov razum, kot pravi van Dijk, kontrolirati um in eliminirati potrebo po alternativnih interpretacijah dogodkov tistega dne.

Napad na dvojčka je močno prizadel ameriški narod. Prvič po napadih Japoncev na Pearl Harbour v drugi svetovni vojni je namreč zunanji sovražnik napadel na ameriških tleh. Posledično se je največji narod na svetu začel počutiti ogroženega in ranljivega, ameriški borzni indeks, temeljni pokazatelj zdravja gospodarstva, na katerem sloni ameriška veličina, je strmo padel, kot še nikoli prej v zgodovini (Infoplease 2016) in Bush je moral v svojem govoru Američanom spet povrniti nacionalni ponos. V njegovem govoru namreč lahko zaznamo tako strategijo konstrukcije kot strategijo ohranitve nacionalne identitete, kot ju opredeli Wodakova. V govoru to najdemo preko topik pozitivne samoprezentacije s pozitivnimi atributi in topik definicije in podobnosti, ki jih najdemo predvsem v analogijah.

Šele na tej točki, ko smo natančno analizirali prvi del govora, s katerim je George W. Bush z uporabo metafor s sklicevanjem na vrednote, kot so nacija, vera, družina in svoboda, ter binarno konceptualizacijo in polarizacijo predvsem želel pri občinstvu stimulirati politična čustva ameriškega nacionalizma, pravzaprav pridemo do osrednjega argumenta:

»Iskanje krivcev za to dejanje že poteka. Ukazal sem polno usmeritev naših obveščevalnih agencij in služb kazenskega pregona v to, da se najde odgovorne in se jih pripelje pred pravico. Ne bomo razlikovali med teroristi, ki so zagrešili ta dejanja, in med tistimi, ki jih varujejo. Tako zelo cenim člane Kongresa, ki so se mi pridružili v obsojanju teh napadov. In v imenu ameriškega ljudstva se zahvaljujem svetovnim

workers, with the caring for strangers and neighbours who came to give blood and help in any way they could (White house 2013).

voditeljem, ki so klicali in izrekli sožalja ter ponudili pomoč. Amerika se skupaj s svojimi prijatelji in zavezniki pridružuje vsem, ki želijo mir in varnost v svetu, in skupaj stojimo z namenom, da zmagamo v vojni proti terorizmu⁴.«

Ta odstavek prikaže politično oziroma deliberativno noto govora. Kot je značilno za deliberativni žanr retorike, se Bush tu ozre v prihodnost, navede cilje svoje administracije in pozove občinstvo, naj ga podpre. Naj stori isto, kot so to storili člani Kongresa in svetovni voditelji in naj podpre njegova prizadevanja, da najde in kaznuje storilce. Tu Bush apelira na občinstvo z etosom, saj sugerira, da se mora občinstvo odločiti tako, kot so se odločili visoki predstavniki in mednarodni voditelji, ki so s svojimi funkcijami sami po sebi nekakšni mnenjski voditelji. V tem odstavku Bush nakaže primarno nalogo svojega mandata in osrednji argument drugega govora – vojno proti terorizmu. Vzpostavil je termin za novega sovražnika, ki ga je treba premagati v vojni, in s tem nakazal usmeritev njegove administracije v prihajajočem mandatu.

⁴ The search is underway for those who were behind these evil acts. I have directed the full resources of our intelligence and law enforcement communities to find those responsible and to bring them to justice. We will make no distinction between the terrorists who committed these acts and those who harbor them. I appreciate so very much the members of Congress who have joined me in strongly condemning these attacks. And on behalf of the American people, I thank the many world leaders who have called to offer their condolences and assistance. America and our friends and allies join with all those who want peace and security in the world, and we stand together to win the war against terrorism (White house 2013).

PRED KONGRESOM ŽE ZAČRTANA POT V VOJNO

Če gre pri prvem govoru Georgea W. Busha 11. septembra zgolj za kratek večerni nagovor, v katerem je želel ob grozovitih dogodkih predvsem pomiriti ameriški narod in jim zagotoviti, da bo njihova vlada naredila vse, da najde storilce, pa je šlo devet dni kasneje v govoru pred Kongresom za pravi predsedniški govor, trajajoč kar petintrideset minut. Ker gre torej za daljši govor, bomo za lažje branje posledično daljše analize na začetku v nekaj točkah najprej rekonstruirali argumentacijo. Predsednik Bush v svojem govoru:

- napove, da grejo Združene države Amerike v vojno, kar je tudi osrednji argument.
- odločitev utemeljuje ameriškemu ljudstvu z argumentacijo, ki bazira na ideologijah, kot so nacionalizem, patriotizem, krščanska vera in družina, in ne na podlagi trdnih dokazov in dejstev.
- binarno konceptualizira in polarizira med ZDA in *drugimi*. Poleg očitnih distinkcij v sami vsebini govora to poskuša tudi z uporabo stilističnih figur za ustvarjanje *istosti*, ki spodbuja k nacionalizmu.
- prepričuje predvsem s čustvenim apelom, patosom, kot argument pa uporabi tudi apel strahu.
- za predstavitev in opis sovražnika, torej teroristov, ustvari fantazijske teme, na podlagi katerih lahko uresniči svojo retorično vizijo.

Na začetku nekaj besed nameni vsem žrtvam in njihovim družinam in kratko opiše dogodke preteklih dni, torej napade, reševalne akcije, geste podpore mednarodne skupnosti. Kongresu se zahvali za dosedanjo podporo in pomoč. Pojasni, kdo je odgovoren za napade (talibani) ter opiše njihovo drugačno kulturo in drugačen način življenja tako, da jih primerja s sovražnimi režimi preteklosti. Jasno izrazi zahteve, ki jih Združene države postavljajo talibanom in Afganistanu, nagovori pa tudi muslimane po svetu in jim sporoči, da se Amerika zaveda, da niso vsi muslimani hkrati tudi teroristi, da spoštuje muslimansko vero, ki uči o dobroti in miru. Napove vojno proti terorizmu in poudari, da ta ne bo kot nekatere predhodne, ki so bile kratkotrajne, temveč bo šlo za dolgotrajno kampanjo. Našteje ukrepe, ki jih bo vlada sprejela, da zagotovi še večjo varnost ameriških državljanov, in pozove vse svetovne narode, da se pridružijo Združenim državam Amerike v boju proti terorizmu. Ameriške državljanke pomiri in jim zagotovi, da bo vlada naredila vse, kar je v njeni moči, da bo država ostala varna, sami pa naj živijo naprej svoja življenja in pomagajo organizacijam, ki skrbijo za reševanje in pomoč žrtvam in svojcem. V zaključnih odstavkih poudari, da bodo Združene države s

pogumom, vztrajnostjo in pomočjo Boga na koncu poskrbele za to, da se z napadi ni začelo obdobje terorja.

Kot lahko vidimo v posnetku televizijskega prenosa (Youtube 2015), ki je bil predvajan na vseh večjih televizijskih programih, je že sam vstop predsednika v kongresno dvorano občinstvo pozdravilo z večminutnim stoječim aplavzom. Ko hodi proti govorniškemu odru, mu predstavniki kongresa in ostali prisotni z objemi in rokovanji izkazujejo podporo, s čimer pomagajo pri graditvi etosa. S tem je občinstvo pred televizijskimi ekrani še pred začetkom govora dobilo občutek pomembnosti govora, predsednik pa njihovo zaupanje. Na grafiki pod sliko lahko vidimo barve ameriške zastave, ki je, podobno kot v govoru pred devetimi dnevi, očitno Billigov koncept *flagginga* ameriškega nacionalizma. Ameriška zastava je razobešena tudi za govorniškimi odrom in del nje je viden v času celotnega govora za samim predsednikom, ameriško zastavo pa George W. Bush nosi tudi na levi strani prsnega koša, kot majhno broško na obleki. S tem je *flagging* še dodatno podkrepjen preko celotnega govora, istočasno pa lahko to interpretiramo tudi kot to, da svoj narod nosi v srcu, saj je mesto broške na levi strani oprsja ponavadi mesto, kamor Američani tradicionalno ob predvajanju ameriške himne in tudi ob priseganju na sodnih obravnavah položijo svojo desno roko. Simbolni trak (*9/11 support ribbon*) z barvami ameriške zastave nosi tudi večina prisostvujočih v dvorani. Naslednja stvar, na katero velja opozoriti ob vizualni analizi, je barva kravate, ki jo nosi ameriški predsednik. V ameriški politiki tradicionalno velja, da je rdeča barva republikancev, modra pa barva demokratov. To pogosto v predvolilnih bojih izkazujejo z barvami kravate. Tokrat pa Bush kot republikanec nosi kravato modre barve, s čimer nakazuje na to, da se danes ne razlikuje med demokrati in republikanci, temveč so si vsi enotni. Temu dodata tudi komentatorja, ki povesta, da republikanci in demokrati ne sedijo na običajnih sedežih, ki so razdeljeni na levi in desni strani dvorane, temveč sedijo pomešani, s čimer nakazujejo, da se s tem, kar se bo danes zgodilo, kar bo danes predsednik povedal, strinjajo vsi, ne glede na strankarsko pripadnost. Ob koncu govora celo povesta, da »*danes ni opozicijske stranke, da je danes predsednik rekel vse prave stvari*«.

Med samim govorom kamera kaže predsednika, za njim pa predsednika kongresa in člana predsedstva. To je sicer verjetno povsem običajna postavitev govornikovega odra v dvorani, a hkrati tudi nakazuje na pomembnost tistega, ki govori. To kaže na predsednikovo oziroma govornikovo superiornost, dodaten element, ki utrdi govornikov etos. Skozi celoten govor lahko ob natančnem spremljanju predsednikovega pogleda opazimo, da skoraj nikoli ne

pogleda na list pred sabo, na katerem naj bi imel napisan svoj govor, temveč je njegov pogled izmenjujoče usmerjen v tri točke (bolj ali manj levo, bolj ali manj naravnost in bolj ali manj desno), na katerih govor bere preko bralnih bobnov ali teleprompterjev. To je jasen dokaz, da je bil govor vnaprej pripravljen in da predsednik ne govori prosto. Kot smo ugotovili v teoretskem uvodu, je to danes običajna praksa. Predsednikov glavni pisec govorov med letoma 2001 in 2006, Michael Gerson, je v intervjuju (ABC News 2006) po svojem odstopu s te pozicije razkril nekaj podrobnosti o predsednikovih govorih, med katerimi pove, da naj bi bil predsednik sam zelo vključen v proces pisanja govora, točno naj bi artikuliral, kaj želi povedati, sam pa naj bi si tudi uredil tekst na teleprompterju, da se je prepričal, da bo lahko besede izrekel na način, kot si je sam zamislil. Da je govor vnaprej pripravljen, nakazuje tudi dejstvo, da je praktično ob vsakem primeru, ko je predsednik nekoga osebno naslovil (britanskega premierja, ženo pokojnega reševalca, določenega senatorja), režiser še v istem hipu pokazal to osebo in sklepamo lahko, da je imel osnutek govora pri sebi tudi režiser. Ta je igral pomembno vlogo predvsem pri treh ključnih stvareh. Kot prvo je s kadri, kot so prikazovanje celotne dvorane ob aplavzih odobravanja, dodatno gradil predsednikov karakter in dodatno vzpostavljal etos, kot drugo je s kadri, v katerih se vidijo barve ameriške zastave ali zastava sama, poskrbel, da so bili vidni artefakti t. i. *flagginga*, kot tretje pa je poskušal dodatno podkrepiti enotnost ameriškega naroda, ki se strinja s povedanim. Vsekakor je bil s televizijskim prenosom predsednikov govor več kot le govor, na prvi pogled se zdi, da je bil neke vrste šov, šov prikazovanja ameriškosti, enotnosti, strinjanja in odločnosti – odločnosti, da gre Amerika v vojno. To na koncu govora eksplicitno izrazita tudi komentatorja televizijskega prenosa, ki pravita, da je bil to »*zakaj se borimo govor*«.

Da je bilo to, da gre Amerika v vojno, pravzaprav osrednji argument govora, se izkaže tudi ob analizi samega teksta. Predsednik sicer tokrat ni prepričeval Kongresa, saj je že dobil vsa pooblastila za vojno, upravičenost vojne je utemeljeval ameriškemu ljudstvu. Če smo ugotovili, da je režiser prenosa zgradil etos predsednika, še preden je ta govor sploh začel, pa pri analizi logosa v govoru ugotovimo, da je zelo pomanjkljiv in površen. Da so bile Združene države Amerike napadene, je očitno, a že način, kako je predsednik v začetku govora to predstavil, je bistveno bolj prepričevanje s čustvenim apelom ali patosom kot pa s trdnimi dejstvi ali logosom:

»*Ob normalnem poteku dogodkov bi predsednik v tej dvorani moral podati poročilo o stanju Unije. Nocoj tako poročilo ni potrebno. To poročilo je podalo ameriško*

ljudstvo samo. Videli smo ga v pogumu potnikov, ki so se uprli teroristom, da bi rešili tiste na tleh – potniki, kot na primer edinstven mož po imenu Todd Beamer. In prosim, pomagajte mi izreči dobrodošlico njegovi ženi, Lisi Beamer, ki je tu z nami nocoj. Poročilo o stanju Unije smo videli v vztrajnosti reševalcev, ki delajo preko meja izčrpanosti. Videli smo razobešanje zastav, prižiganje sveč, žrtvovanje, molitve – v angleščini, hebrejščini in arabščini. Videli smo spodobnost ljubečih in radodarnih posameznikov, ki so žalovali skupaj z neznanci.⁵«

V samem začetku opisovanja dogodkov pove, da je poročilo, ki bi ga sicer moral podati predsednik, tokrat podalo ameriško ljudstvo. S tem spretno poveže sebe z vsakim Američanom, saj misli tako kot oni, hkrati pa že tudi nakaže prepad med tistimi, ki bi mu morda nasprotovali – nasprotovali bi celemu narodu, ne samo njemu kot predsedniku. Poročilo, kaj se je pravzaprav zgodilo, ob vsem, kar je ameriški narod videl in slišal preko televizijskih novic, pravzaprav res ni potrebno, a način, kako je svoje poročilo podal že na začetku govora, jasno kaže predsednikov namen apelirati predvsem na čustva in izkoristiti čustveno labilnost ameriškega ljudstva v tistem trenutku. Namesto dokazov in uradnih poročil o dogodkih je poročal o pogumu žrtev, vztrajnosti reševalcev, ljubečih sonarodnjakih. Če pogledamo na uradno poročilo, ki ga je šele tri leta kasneje izdala Nacionalna komisija za teroristične napade na Združene države Amerike, lahko tudi sklepamo, zakaj je bilo tako. Kot poroča komisija, ki jo je sklical predsednik Bush sam, naj bi bili napadi namreč tudi posledica številnih nepravilnosti in pomanjkljivosti v delovanju varnostno-obveščevalnih služb, ki bi lahko, po mnenju komisije, napade tudi preprečile (New York Times 2004). Ugotovili so, da čeprav je bila že pred letom 2000 Al Kaida najbolj nevarna teroristična organizacija na svetu, ji ameriško obrambno ministrstvo ni posvečalo posebne pozornosti. Ugotovili so, da voditelji s predsednikom na čelu niso povsem dobro razumeli, kakšno nevarnost predstavlja teroristična organizacija, da FBI ni bil sposoben povezati znanja svojih obveščevalcev na terenu z nacionalnimi prioritetami Združenih držav Amerike in da so za neuspeh preprečitve napada krivi tako številni posamezniki kot organizacije znotraj vladnih služb države. Predsednik Bush v svojem govoru ni navedel teh dejstev, temveč je vse nepravilnosti

⁵ In the normal course of events, Presidents come to this chamber to report on the state of the Union. Tonight, no such report is needed. It has already been delivered by the American people. We have seen it in the courage of passengers, who rushed terrorists to save others on the ground -- passengers like an exceptional man named Todd Beamer. And would you please help me to welcome his wife, Lisa Beamer, here tonight. We have seen the state of our Union in the endurance of rescuers, working past exhaustion. We've seen the unfurling of flags, the lighting of candles, the giving of blood, the saying of prayers -- in English, Hebrew, and Arabic. We have seen the decency of a loving and giving people who have made the grief of strangers their own (White house 2013).

varnostno-obveščevalnih služb prikriji s poudarjanjem bolečine, ki so jo teroristični napadi povzročili. Prav tako ni ob tem, ko je identificiral Al Kaido kot organizacijo, odgovorno za napade, naštel nobenih dokazov, ki kažejo na to. Govoril je le o *dokazih, ki so jih zbrali*.

Bush je svojo argumentacijo za vstop v vojno bolj kot na preverljivih podatkih baziral na ideoloških argumentih. Kot prvo se je v svojem govoru opiral na vrednote, ki v ameriški kulturi že od nekdaj nekaj pomenijo in so jih ameriški predsedniki v svojih govorih pogosto uporabljali že v preteklosti – toleranca, radovednost, zvestoba in patriotizem, ali z drugimi besedami *dobre stare ameriške vrednote*. Za ameriški politični diskurz tudi velja, da se v njem pogosto uporablja svetopisemski ali biblični jezik in je ključen del ameriškega javnega govorništva (Horvath 2011). To je bilo jasno razvidno že v Bushevem prvem govoru, ko je v zaključku uporabil citat iz 23. psalma. V svojem drugem govoru zaključi zelo podobno, ko pravi:

»Naj nam Bog nameni modrost pri vsem, kar nas čaka, in naj čuva Združene države Amerike.«⁶

Po statističnih podatkih statističnega centra Pew Research Center naj bi bilo v času terorističnih napadov leta 2001 kar osemdeset odstotkov Američanov krščanske vere (Pew Research Center 2015), Združene države Amerike so država z največ kristijani na svetu, Bog in krščanstvo pa sta temelja, na katerih je bil narod zgrajen. Danes se naprimer slogan *In God We Trust* pojavlja na vsakem bankovcu ali kovancu ameriške valute – ameriškega dolarja. S tem, ko se je v govoru navezoval na Boga, je apeliral ne le na verne Američane, temveč na ves narod, saj sta Bog in vera pomembna elementa njihove zgodovine in identitete.

Kot naslednje se je podobno kot v govoru pred devetimi dnevi tudi tokrat močno opiral na družino, vrednoto, ki je visoko cenjena v ameriški kulturi. Za to uporabi cel odstavek tako v začetku govora, ko nagovori in predstavi ženo umrlega potnika na enem izmed strmoglavljenih letal, kot tudi v predzadnjem odstavku, torej v zaključku govora, ko poda zgodbo o izgubljenem sinu. Le-to dodatno podkrepi z dejanskim artefaktom, s samo zgodbo pa se posluži tehnike personalizacije, ki jo pogosto uporabljajo pri televizijskih novicah, ko poskušajo s tem dodatno dramaturgizirati dogodke in jim dodati (so)čustveno noto.

⁶ In all that lies before us, may God grant us wisdom, and may He watch over the United States of America (White house 2013).

»In nosil bom to: To je policijska značka gospoda, imenovanega George Howard, ki je umrl v Svetovnem trgovinskem centru med tem, ko je želel pomagati drugim. Dala mi jo je njegova mama, Arlene, kot spomin na njenega sina. To je moj opomnik na vsa življenja, ki so bila končana, in na nalogo, ki se ne bo končala.«⁷

Naslednji karakteristiki, ki smo ju našli že v prvem govoru, sta binarna konceptualizacija in polarizacija. Večkrat v govoru omeni *svoj* narod, *svojo* državo, *svoje* ljudi in osebne svojilne zaimke. Za razliko od prvega govora pa gre tu v bolj podrobno opisovanje in razlikovanje *našega* in *njihovega* načina življenja. S tem se je, po van Dijku, oblikoval t. i. ideološki kvadrat, ki je karakteriziran s pozitivno samoprezentacijo in istočasno negativno prezentacijo drugih. Kot je ugotovil že Richardson, je po napadih ameriška administracija z Georgeem W. Bushem na čelu jasno začrtala topike muslimanske negativnosti (vojaška nevarnost, ekstremizem, terorizem, despotizem, seksizem), preko katerih je konstruirana negativna naravnost do muslimanov, na drugi strani pa je Zahod predstavljen kot civilizacijska družbena sila (Richardson 2004). Martin in Phelan, ki sta analizirala televizijske novice po 11. septembru, sta prav tako ugotovila, da je bila v mesecih po napadih ameriška javnost izpostavljena negativnim konotacijam islama (teroristi, militanti, fundametalisti, radikalni, džihad, boj, ekstremisti), le t. i. *naši*, torej ameriški muslimani, so bili predstavljeni skupaj z besedami pozitivne konotacije, saj so s tem želeli mediji poudariti, da to ni vojna proti islamu (Martin in Phelan 2002). Vse te konotacije, ki so jih avtorji našli v novicah v mesecih in letih po napadih, pravzaprav najdemo že v samem govoru. V delu, kjer opisuje, kdo in kaj so storilci, pove, da predstavljajo vojaško nevarnost, poveže jih z besedami ekstremizem, despotizem, seksizem, radikalnost, džihad, istočasno pa s pozitivnimi konotacijami izrazi spoštovanje do njihove vere – akademskost in verska pripadnost sta splošno smatrani kot pozitivni vrednoti. Če torej povežemo stvari, ki jih najdemo v govoru, z ugotovitvami avtorjev, ki so raziskovali konotacije islama v medijskih novicah po dogodkih, ugotovimo, da gre pravzaprav za iste besede, besedne zveze, fraze in konotacije, ki jih je uporabil že predsednik, in bi lahko sklepali na določeno stopnjo povezave in vpliv njegovega govora na posledično terminologijo, ki se je pojavljala v medijih in v družbi nasploh.

⁷ And I will carry this: It is the police shield of a man named George Howard, who died at the World Trade Center trying to save others. It was given to me by his mom, Arlene, as a proud memorial to her son. This is my reminder of lives that ended, and a task that does not end (White house 2013).

Polariziral pa ni le med muslimani in zahodnim svetom, polarizacijo je na nek način zahteval tudi od držav zahodnega sveta. Posvari jih, da je pred njimi pomembna odločitev:

»Vsak narod v vsaki regiji se mora sedaj odločiti. Ali ste z nami ali pa ste s teroristi. Od tega dne naprej bo vsaka država, ki bo skrivala teroriste ali jim pomagala, smatrana s strani Združenih držav Amerike za sovražni režim⁸.«

To je hkrati na nek način tudi vrhunec govora, vsaj kar se tiče nagovarjanja neameriškega prebivalstva. Tu Bush postavi svetu ultimatum. Ali se strinjajo z njim ali pa so s teroristi. Na tej točki Bush zagrozi mednarodnemu občinstvu. Apel grožnje ali apel strahu je znotraj družboslovnih znanosti poznan kot specifičen tip argumenta, ki ga uporabljajo v namene spreminjanja javnega mnenja in odnosov preko množičnih medijev. Argumentacijo ustrahovanja po Waltonu med drugim uporabljajo korporacije, PR službe in vladne agencije, ki preko množičnih medijev poskušajo izoblikovati oziroma vplivati na javno mnenje. Ponavadi se tovrstni argumenti uporabljajo v povezavi z zdravjem ali varnostjo. Uporabljajo ga tudi v političnih debatah in retoriki, ki je specifično namenjena vplivanju na zakonodajo javnih politik (Walton 2007).

Na podlagi teorije je se izoblikovalo več modelov, za naš primer pa sta relevantna t. i. model paralelnega odziva in model zaščitne motivacije. Prvi razlikuje med dvema neodvisnima sistemoma, ki sta v delovanju, in sicer kontrolo strahu, pri kateri gre za aktivnosti, ki so usmerjene v zmanjševanje strahu, in kontrolo nevarnosti, pri kateri gre za aktivnosti, usmerjene v spremembo okoliščin, ki bodo pripomogle k zmanjšanju nevarnosti. Pri tem Leventhalovem modelu sta kontrola strahu in nevarnosti nepovezana med sabo, le delujeta sočasno. Na drugi model, model zaščitne motivacije, pa vplivajo trije faktorji, in sicer percepcija stopnje nevarnosti, možnost ponovitve nevarnosti in zaupanje v učinkovitost odziva na nevarnost (Walton 2007, 131–133). Ponavadi se argumenti apela strahu izražajo s t. i. argumentacijo *argumentum ad baculum* preko groženj in uporabe sile v njej (primer: *Če ne sprejmeš tega, kar predlagam, bom poskrbel, da se bo zgodilo določeno (tebi) škodljivo dejanje*). Walton zaključuje, da sta apela strahu in grožnje primerna za argumentacijo, kadar je ogrožen samointeres ali osebna varnost tistih, katerim je govor ali argument namenjen.

⁸ Every nation, in every region, now has a decision to make. Either you are with us, or you are with the terrorists. From this day forward, any nation that continues to harbor or support terrorism will be regarded by the United States as a hostile regime (White house 2013).

Da je v Bushevem govoru veliko predpostavk, ki nakazujejo na argumentacijo z apelom strahu, je v svoji analizi ugotovil Mazid (2007). Predpostavka je nekaj, za kar govorec predvideva, da je tako, še preden to izreče. Predpostavljajo govorniki, ne stavki. Eden izmed empiričnih testov za predpostavko je konstantnost le-te ob negaciji, torej če predpostavka obstaja v afirmativni povedi, potem bo temu tako tudi ob nikalni povedi. Za primer, tako *moj telefon je drag kot moj telefon je poceni* predpostavljata, da imam telefon (Yule v Mazid 2007). Rezultati njegove analize so v govoru identificirali predpostavke za strah, tragedijo, hitri odziv, ameriško utopijo, terorizem, avtoriteto Združenih držav, vsesvetovno podporo in povračilne ukrepe. Strah naj bi bil po njegovo v govoru celo uporabljen kot najmočnejše propagandno orodje. Da pa se lahko sploh koga bojimo, pravi Mazid, je treba ustvariti sovražnika. To je Bush v govoru spretno dosegel s tem, da je ustvaril nasprotnika oziroma sovražnika – pripadnike terorističnih organizacij, nakazal jasno distinkcijo med ameriško utopijo in teroristično distopijo – oddaljeni, necivilizirani sovražniki svobode in demoniziral sovražnika – primerjal njihove voditelje s Hitlerjem ali njihovo politično ureditev s fašizmom in nacizmom ali Al Kaido z mafijo.

Če smo ugotovili, da sta v prvem govoru prevladovali ceremonialna in sodna retorika, pa v tem prevladuje politični ali deliberativni retorični žanr. Bush predvsem govori o tem, kako bo vlada postopala v prihodnje, nagovarja širšo javnost, govori kot politični poznavalec in se nanaša na probleme na državni ravni. Seveda lahko v govoru prepoznamo, da gre tudi v tem primeru za prepletanje s ceremonialnim in tudi sodnim žanrom. Ceremonialni se kaže v delih govora, ko predsednik nagovori žrtve napadov in njihove svojce, sodni pa v tem, ko opisuje dogodke iz preteklosti. Čeprav naj bi bil namen sodnega retoričnega žanra prepričati občinstvo z argumenti, pa Bushu to ni bilo potrebno, saj je soglasje Kongresa že dobil, tako da je bil sam govor strukturiran s poudarjeno čustveno noto z namenom pridobiti podporo Američanov.

Za analizo retorične situacije se lahko opremo na Farrella in Younga, ki sta v svojem članku analizirala podobno situacijo oziroma edini precedens dogodkom 11. septembra 2001, in sicer napade na Pearl Harbor 7. decembra 1941, do takrat edini napad na ameriškem ozemlju. Takratni predsednik Franklin D. Roosevelt je nekaj dni po napadih, podobno kot George W. Bush, nagovoril Kongres in ameriško ljudstvo, po Bitzerjevi teoriji retorične situacije se je odzval na napad kot na kontrolo izziva (Farrell in Young v Kuypers 2003). Kot ugotavljata, je

takratni napad zahteval odziv – deklaracijo vojne. Roosevelt je bil omejen z določili ameriške ustave, ki določa, da lahko tovrstno odločitev sprejme samo Kongres, ta pa je za sprejetje odločitve potreboval podporo ameriškega ljudstva, zato je takratni predsednik nagovoril vse. V našem primeru je Kongres predsednika Busha že pred govorom pooblastil, da uporabi »vse potrebne in primerne sile proti narodom, organizacijam ali osebam, za katere ugotovi, da so načrtovale, pooblastile, storile ali pomagale pri terorističnih napadih 11. septembra 2001 ali pa le-tem nudijo zatočišče, z namenom da prepreči prihodnja dejanja mednarodnega terorizma proti Združenim državam s strani teh narodov, organizacij ali oseb«, tako da je bil glavni, prevladujoči element izziva predsednika predvsem nagovoriti ameriško (in hkrati tudi svetovno) občinstvo ter dobiti njihovo brezpogojno podporo. Ameriški narod je zahteval odgovore na vprašanja, ki so se v javnosti pojavljala, in v svojem govoru je predsednik Bush celo eksplicitno uporabil ta vprašanja in nanje direktno odgovoril. Poleg tega je nagovarjal Kongres, nagovarjal je svetovno občinstvo, tako države, ki so že potrdile svojo zaveznitvo v vojni, kot tiste, ki se še odločajo, in hkrati tudi sovražnike, nagovarjal je muslimane, talibane, politične vodje, svojce žrtev itd. Farrell in Young ugotavljata, da je v primerih, kadar elementi retorične situacije niso očitni, ključnega pomena to, kako dobro je občinstvo o situaciji izobraženo, koliko pravzaprav ve – šele takrat se lahko strinja s situacijo samo, šele takrat lahko razume možnosti za odziv na situacijo in šele takrat lahko debatira o prednostih in slabostih vseh možnosti. Na tej točki je George W. Bush pravzaprav izkoristil svoj govor, podobno kot je to storil pri prvem govoru, da je občinstvo na nek način izobrazil. S svojim govorom je direktno odgovoril na vprašanja, ki so si jih Američani (in svet) zastavljali v zadnjih devetih dneh in s svojo retoriko zasidral svojo interpretacijo dogodkov v njihove glave. O tem, o takoimenovani simbolni konvergenci, pri kateri gre za to, da se v procesu komunikacije več različnih simbolnih svetov združi v enega, je teoretiziral že Bormann, Bush in njegova administracija pa sta z govorom poskušala doseči to v praksi. Bormann pravi, da je za to potrebno ustvariti fantazijske teme in George W. Bush jih je – z direktnimi odgovori na vprašanja, ki si jih je ameriško ljudstvo zastavljalo:

”Kdo je napadel našo državo? Dokazi, ki smo jih zbrali, kažejo na združenje povezanih terorističnih organizacij, znanih kot Al Kaida. Odgovorni so za bombardiranje ameriških ambasad v Tanzaniji in Keniji in za napad na ladjo USS Cole. Al Kaida je za terorizem to, kar je mafija za kriminal.”⁹”

⁹ Who attacked our country? The evidence we have gathered all points to a collection of loosely affiliated

”Američani se sprašujejo, zakaj nas sovražijo? Sovražijo to, kar vidijo ravno tukaj v tej dvorani – demokratično izvoljeno vlado. Njihovi voditelji so samooklicani. Sovražijo naše svobode – svobodo do veroizpovedi, svobodo govora, volilno pravico in svobodo nestrinjanja drug z drugim ... Ti teroristi ne ubijajo samo zato, da bi vzeli življenja, ampak da bi končali načine življenja.¹⁰”

”Kako se bomo borili in zmagali v tej vojni? V to bomo usmerili vsa razpoložljiva sredstva – vsa sredstva diplomacije, vsa orodja obveščevanja, vse instrumente kazenskega pregona, vse finančne vplive in vsa potrebna orožja v vojni – da prekinemo in premagamo globalno teroristično mrežo.¹¹”

”Kaj se pričakuje od nas? Prosim vas, da živite svoja življenja in objemate svoje otroke. Zavedam se, da je mnoge nocoj strah in prosim vas, da ostanete mirni in odločni tudi ob obstoječi nevarnosti. Prosim vas, da še naprej stojite za vrednotami Amerike in se spomnite, zakaj je toliko tistih, ki so prišli sem ... Prosim vas, da še naprej pomagata žrtvam te tragedije s svojimi donacijami in prispevki.¹²”

Skozi retorični proces je Busheva administracija znotraj skupine ustvarila Bormannove fantazijske teme, ne glede na to, ali so le-te resnične ali ne, pa je z javnim predvajanjem poskrbela, da so bile sprejete in preko televizijskih prenosov na nacionalnih televizijah tudi deljene med člane skupine – ameriškega ljudstva. Lep primer take fantazijske teme je na primer opisovanje življenja afganistancev, ki se jim Bush kar nekako posmehuje in jih

terrorist organizations known as al Qaeda. They are some of the murderers indicted for bombing American embassies in Tanzania and Kenya, and responsible for bombing the USS Cole. Al Qaeda is to terror what the mafia is to crime (White house 2013).

¹⁰ Americans are asking, why do they hate us? They hate what they see right here in this chamber -- a democratically elected government. Their leaders are self-appointed. They hate our freedoms -- our freedom of religion, our freedom of speech, our freedom to vote and assemble and disagree with each other. ... These terrorists kill not merely to end lives, but to disrupt and end a way of life (White house 2013).

¹¹ How will we fight and win this war? We will direct every resource at our command -- every means of diplomacy, every tool of intelligence, every instrument of law enforcement, every financial influence, and every necessary weapon of war -- to the disruption and to the defeat of the global terror network (White house 2013).

¹² What is expected of us? I ask you to live your lives, and hug your children. I know many citizens have fears tonight, and I ask you to be calm and resolute, even in the face of a continuing threat. I ask you to uphold the values of America, and remember why so many have come here. I ask you to continue to support the victims of this tragedy with your contributions (White house 2013).

zaničuje (»Lahko grejo v zapor, če imajo doma televizijo¹³.« ali pa »Moški gre tam lahko v zapor, če njegova brada ni dovolj dolga.¹⁴«).

V govoru je predsednik začrtal pot, ki jo bo Amerika v času njegovega vladanja prehodila. Če upoštevamo dejstvo, da je bil pred dobrega pol leta šele izvoljen, da je bil izvoljen v zelo kontroverznih okoliščinah, da še pred dobrim tednom dni njegova administracija ni uživala velike podpore med Američani, se zdi, da je Bush celotno situacijo izkoristil, da si je pridobil podporo ameriškega ljudstva. In dejstvo, da je bil po štirih letih spet izvoljen v nov mandat, kaže na to, da si jo očitno je. Očitno je občinstvo vse Busheve fantazijske teme sprejelo in soustvarilo retorično vizijo, konstrukcijo realnosti, ki temelji na kolektivnem umu. Kot pravi Bormann, retorične vizije največkrat spremljajo tudi slogani ali besede, ki priklčejo spomine zgdob, ki jim je bilo občinstvo izpostavljeno, in v tem primeru bi lahko govorili o 9/11.

Da je v govoru uporabil strategije konstrukcije, ohranitve in upravičevanja konstruiranja nacionalne identitete z namenom, da bi dodatno vplival na čustva, smo že nakazali, sedaj pa še natančneje s konkretnimi primeri v samem govoru pokažimo, kako je uporabil štiri glavne stilistične figure, za katere Wodakova pravi, da so poleg lastnih imen, osebnih zaimkov in prislovnih določil najbolj očitne za ustvarjanje unifikacije, enotnosti, enakosti, različnosti, edinstvenosti, izvora, avtonomije, spremembe ali heteronomije v diskurzu. Skoraj v vsakem primeru, ko omeni Ameriko, jo tudi personificira. Izraz uporabi tudi v metonimijah kot v *cela Amerika*, ko misli na vse prebivalce Združenih držav Amerike, ali pa v sinekdohi, ko reče, da se bo *Amerika borila*, a s tem seveda misli le vojaške sile Združenih držav Amerike. Podobno kot v prvem govoru tudi tokrat Bush preko celotnega govora uporablja metaforičen jezik, s čimer želi vplivati na čustva. Še posebej je ta izrazit v začetku govora, ko želi občinstvo vpeljati v določeno čustveno stanje, in na koncu, ko želi dodatno podkrepiti vse povedano. Že prej smo omenili, da je bila ameriška javnost v dneh po napadih polna čustev – žalosti, jeze, strahu, Bush pa je to čustvenost le še stopnjeval z uporabo metaforičnega jezika v ključnih momentih, ki jih je želel v govoru izpostaviti:

»Svet, v katerem je svoboda napadena¹⁵.« (Da je povedal, da so bili napadeni.)

¹³ You can be jailed for owning a television (White house 2013).

¹⁴ A man can be jailed in Afghanistan if his beard is not long enough (White house 2013).

¹⁵ World where freedom itself is under attack (White house 2013).

»So nasledniki morilskih ideologij 20. stoletja.¹⁶« (Ko je opisoval sovražnika.)

»...v neoznačenem grobu zgodovine zavrženih laži.¹⁷« (Ko je demoniziral sovražnika.)

»To je boj civilizacije.¹⁸« (Ko je napovedal vojno proti terorizmu.)

»Svoboda in strah sta v vojni.¹⁹« (Ko je želel dodatno polarizirati med ZDA in teroristi.)

»Svoboda in strah, pravica in krivoločnost sta vedno bili v vojni in vsi vemo, da Bog ni nevtralen med njima.²⁰« (Ko polarizira med dobrim in zlim ter v distinkcijo vpelje vero.)

»Naš narod, ta generacija bo izgnala temno grožnjo nasilja izpred naših ljudi in naše prihodnosti.²¹« (Ko je napovedal vojno, ki se bo lahko zavlekla v večletni boj generacije.)

¹⁶ They are the heirs of all the murderous ideologies of the 20th century (White house 2013).

¹⁷ ...in history's unmarked grave of discarded lies (White house 2013).

¹⁸ This is civilization's fight (White house 2013).

¹⁹ Freedom and fear are at war (White house 2013).

²⁰ Freedom and fear, justice and cruelty, have always been at war, and we know that God is not neutral between them (White house 2013).

²¹ Our nation, this generation will lift a dark threat of violence from our people and our future (White house 2013).

5 ZAKLJUČEK

S pomočjo retorične kritike smo v Bushevih govorih opisali retorično situacijo, analizirali argumentacijo in poiskali stilistične figure. Ugotovili smo, da je bil kljub temu, da je zgodovinsko mitiziran kot slab retorik, George W. Bush v teh dveh govorih izredno retorično učinkovit, saj je dobro izkoristil dano situacijo za doseg svojega namena. Čustveno pretresenost ameriškega naroda je z uporabo ideološkega argumentiranja in patosa izkoristil v svoj prid in si pri Američanih pridobil skorajda univerzalno podporo pri izvajanju politik svoje administracije in vstopu v vojno proti terorizmu. V svojem prvem govoru je bil kratek in jedrnat, govor pa je služil bolj kot nenaden odziv na pretresljive dogodke z namenom pomiriti ranjen in prestrašen narod. Z daljšim govorom pred Kongresom je bolj podrobneje argumentiral, še vedno pa velja, da je bila argumentacija bazirana predvsem na nasprotujočih se ideologijah – vsega dobrega v Američanih in vsega zla v teroristih. Američane je namesto s trdnimi dejstvi prepričeval z ideologijami nacionalizma, patriotizma, svobode, vere in konec koncev tudi njihove superiornosti, obenem pa skozi govora ves čas opozarjal na negativnosti in zlobnost sovražnika. Argumentiral je tudi s pomočjo apela strahu in bil pri tem izredno učinkovit, saj si je pridobil podporo mednarodne skupnosti, ki mu je služila za uresničevanje njegove retorične vizije.

Šola kritične analize diskurza in njeni temeljni avtorji so nam za našo analizo govora s svojimi tehnikami in pristopi ponudili odlično orodje, ki nam je le-to omogočilo, je pa treba opozoriti, da je nanjo potrebno gledati z rezervo, saj ima namreč, kot ugotavlja Machin, tudi nekatere pomanjkljivosti. To ni edini kritični pristop, bila naj bi le vaja v interpretaciji, ne analiza, večinoma naj bi ignorirala prave bralce in poslušalce, ne posveča dovolj pozornosti produkciji tekstov in ni dovolj kognitivna (Machin 2012, 207). S kritično analizo diskurza smo poskušali dodatno pokazati, kako je Bush v govoru uporabil očitne in neočitne znake nacionalizma in patriotizma, da je ameriško ljudstvo prepričal, zvalil na svojo stran in mu podal svojo interpretacijo dogodkov, za kakršnekoli alternativne razlage pa pravzaprav ni dopustil nobenih možnosti. Govor je bil namenjen širjenju hegemonije v smislu prevladujoče reprezentacije in interpretacije dogodkov, kar je bilo ključnega pomena pri podpori ljudstva Bushevi administraciji ob nadaljnjih ukrepih, ki jih je ameriška vlada sprejela in so vplivali na potek dogodkov po svetu vse do danes. To je v svoji retoriki dosegel s tehnikami, ki vplivajo na čustvenost in ne razumnost. Američane je v govoru stalno opominjal, kdo so, za kaj se zavzemajo in zakaj so bili napadeni. Poudarjal je tipične znake nacionalizma, dodatno pa je

čustva poskušal stimulirati še z vpeljavo družine in vere, dveh vrednot, ki sta močno zasidrani v ameriški kulturi. Z obvladovanjem diskurza je dosegel, da so Američani prevzeli njegova prepričanja in mnenja in po van Dijkovi ideji gre v takih primerih na nek način tudi za kontroliranje uma. Bush je s svojima govoroma začel vzpostavljati relativno precej ekskluzivističen in elitističen sistem, ki ga je z dihotomijo med dobrim in zlim, njimi in drugimi, vpeljeval v svoje politike v času obeh mandatov. Govora sta na nek način ponoven vzpon retorike nacionalizma, retorike izključevanja in nestrpnosti, ki se je v novem tisočletju stopnjevala vse do danes, ko je svet sovražno nastrojen do muslimanov, ko se krešejo mnenja in stališča glede begunske krize v Evropi, višek te retorike pa se dogaja z retoričnimi dejanji in posledičnimi politikami novega ameriškega predsednika Združenih držav Amerike, Donalda Trumpa.

6 LITERATURA

1. ABC News. 2006. *Top Bush Speech Writer Resigns*. Dostopno prek: <http://abcnews.go.com/GMA/Politics/story?id=2116251&page=1> (23. marec 2017).
2. Anderson, Benedict. 1995. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
3. Aristotle. 1991. *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
4. --- 2004. *The Art of Rhetoric* (prevod Lawson-Tancred, H.C). New York: Penguin Books.
5. Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
6. Bitzer, Lloyd F. 1968. The Rhetorical Situation. *Philosophy & Rhetoric* 1 (1): 1–14.
7. Blakesley, David. 1998. Kenneth Burke's Pragmatism – Old and New. V *Kenneth Burke and the 21st Century*, ur. Bernard L. Brock, 71–95. New York: State University Press.
8. Bormann, Ernest G. 1982. Fantasy and Rhetorical Vision: Ten Years Later. *The Quarterly Journal of Speech* 68: 288–305.
9. Breaking News.ie. 2001. *Developments After Terrorist Attacks*. Dostopno prek: <http://www.breakingnews.ie/world/developments-after-terrorist-attacks-23846.html> (21. marec 2017).
10. Breen, Keith in O'Neill Shane. 2010. *After the Nation? Critical Reflections on Nationalism and Postnationalism*. London: Palgrave Macmillan.
11. Chilton, Paul. 2004. *Analysing political discourse*. New York: Routledge.
12. Coe, Richard M. 2010. Metaphor. V *Encyclopedia of Rhetoric and Composition: Communication from Ancient Times to the Information Age*, ur. Theresa Enos, 438–443. New York: Routledge.
13. Corbett, Edward P.J. 1965. *Classical Rhetoric for the Modern Student*. New York: Oxford University Press.
14. Crowley, Sharon in Debra, Hawhee. 2004. *Ancient Rhetorics for Contemporary Students*. New York: Pearson Education.
15. Elvin, Lim T. 2002. Five trends in Presidential Rhetoric: An Analysis of Rhetoric from George Washington to Bill Clinton. *Presidential Studies Quarterly* 32 (2): 328–336.

16. --- 2008. *The Anti-Intellectual Presidency: The Decline of Presidential Rhetoric from George Washington to George W. Bush*. New York: Oxford University Press.
17. Enos, Theresa. 2010. *Encyclopedia of Rhetoric and Composition: Communication from Ancient Times to the Information Age*. New York: Routledge.
18. Fairclough, Isabela. Fairclough, Norman. 2012. *Political discourse analysis*. New York: Routledge.
19. Fairclough, Norman. 1993. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
20. --- 2003. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
21. Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. 1972. London: Tavistock.
22. Grabnar, Boris. 1991. *Retorika za vsakogar*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
23. Hall, Jon. 2007. Persuasion in Ancient Greece and Rome. *ADR Bulletin* 9: 1–5.
24. Herrick, James A. 2005. *The History and Theory of Rhetoric: An Introduction*. Boston: Pearson Education.
25. Hriberšek, Matej. 2001. *Antologija antičnega govorništva*. Ljubljana: Claritas.
26. Horváth, Juraj. 2011. *Critical discourse analysis of Obama's political discourse*. Dostopno prek: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Ferencik2/pdf_doc/6.pdf (27. marec 2017).
27. Infoplease. 2016. *The Biggest One-Day Declines in the Dow Jones Industrial Average*. Dostopno prek: <http://www.infoplease.com/business/economy/declines-dow-jones-industrial-average.html> (27. marec 2016).
28. Jakobson, Roman. 1956. *Two Aspects of Language and Two Types of Aphasic Disturbances in Fundamentals of Language*. Paris: Mouton.
29. Johnson, Nan. 2010. Ethos. V *Encyclopedia of Rhetoric and Composition: Communication from Ancient Times to the Information Age*, ur. Theresa Enos, 243–245. New York: Routledge.
30. Kennedy, George A. 1999. *Classical Rhetoric & Its Christian & Secular Tradition from Ancient to Modern Times*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
31. Kuypers, Jim A. 2009. *Rhetorical Criticism: Perspectives in Action*. Plymouth: Lexington Books.
32. Kmecl, Matjaž. 1996. *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba M & N.
33. Leith, Sam. 2011. *You Talkin' to Me? Rhetoric from Aristotel to Obama*. London: Profile Books.

34. Lieven, Anatol. 2003. *America Right or Wrong: An Anatomy of American Nationalism*. New York: Oxford University Press.
35. Machin, David. Mayr, Andrea. 2012. *How to do a critical discourse analysis: a multimodal introduction*. London: Sage.
36. Martin, Patrick in Phelan, Sean. 2002. Representing Islam in the Wake of September 11: A Comparison of US Television and CNN Online Messageboard Discourses. *Prometheus* 20 (3): 263–269.
37. Mazid, Bahaa-eddin M. 2007. Presuppositions and strategic functions in Bush's 20/9/2001 speech: A critical discourse analysis. *Journal of Language and Politics* 6 (3): 351–375.
38. McGee, Michael Calvin. 1980. The Ideograph: A Link Between Rhetoric and Ideology. *The Quarterly Journal of Speech* 66: 1–16.
39. Nathanson, Stephen. 1993. *Patriotism, Morality and Peace*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
40. *New York Times*. 2004. Summary of Final Report. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2004/07/22/politics/summary-of-final-report.html?_r=0 (21. marec 2017).
41. PBS. 2004. *Flashpoints USA Post-9/11 Timeline*. Dostopno prek: http://www.pbs.org/flashpointusa/20040629/infocus/topic_01/timeline_sep2001.html (21. marec 2017).
42. Perelman, Chaim. 1993. *Kraljestvo retorike (prevod Jelka Kernev Štrajn)*. Ljubljana: Založba Sophia.
43. Pew Research Center. 2015. *America's Changing Religious Landscape*. Dostopno prek: <http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> (27. marec 2017).
44. Richardson, John. 2004. *(Mis)Representing Islam: The Racism and Rhetoric of British broadsheet newspapers*. Amsterdam: John Benjamins.
45. Ritter, Kurt in Medhurst, Martin J. 2003. *Presidential Speechwriting: From the New Deal to the Reagan Revolution and Beyond*. Texas: A&M University Press.
46. Slavtcheva-Petkova, Vera. 2014. Rethinking Banal Nationalism: Banal Americanism, Europeanism and the Missing Link between Media Representations and Identities. *International Journal of Communication* 8: 43–61.
47. Sloane, Thomas O. 2006. *Encyclopedia of Rhetoric*. Oxford: Oxford University Press.

48. Škerlep, Andrej. 2009. Retorika sprave v postkomunistični Sloveniji: Analiza govora predsednika Kučana v Kočevskem Rogu julija 1990. *Teorija in praksa* 46 (6): 99–116.
49. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2015. *Patriotism*. Dostopno prek: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/patriotism/> (23. Marec 2017).
50. Toulmin, Stephen E. 2003. *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
51. Toye, Richard. 2013. *Rhetoric: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
52. Trdina, Silva. 1970. *Besedna umetnost 2*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
53. Van Dijk, Teun A. 2001. Critical discourse analysis. *Handbook of discourse analysis*: 352–371. Oxford: Blackwell.
54. Van Dijk, Teun A. 1995. What is political discourse analysis. *Political linguistics*: 11–52. Amsterdam: Benjamins.
55. Vezovnik, Andreja. 2009. *Diskurz*. Ljubljana: Založba FDV.
56. --- 2009. *Kritična analiza diskurzivne konstrukcije kolektivnih identifikacij: primer slovenstva*. Ljubljana: Doktorska dizertacija.
57. Violi, Maurizio. 1995. *For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism*. New York: Oxford University Press.
58. Willard, Charles Arthur. 2010. Argument. V *Encyclopedia of Rhetoric and Composition: Communication from Ancient Times to the Information Age*, ur. Theresa Enos, 16–25. New York: Routledge.
59. Windt Jr., Theodore Otto. 1986. Presidential Rhetoric: Definition of a Field of Study. *Presidential Studies Quarterly* 16 (1): 102–116.
60. Wodak, Ruth. Reisigl, Martin. 2009. *The discursive construction of national identity*. Edinburgh: EUP.
61. Youtube. 2011. *George W. Bush addresses the nation following the 9/11 attacks*. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=HUXiByDQ3> (27. Marec 2017).
62. Youtube. 2015. *Address to Joint Session of Congress Following 9/11 Attacks*. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=ftfgofjvpE0&t=1119s> (27. marec 2017).
63. White House. 2013. *Selected Speeches of President George W. Bush*. Washington: Pennyhill Press.
64. --- 2017. *George W. Bush*. Dostopno prek: <https://www.whitehouse.gov/1600/presidents/georgewbush> (30. marec 2017).

PRILOGI

Priloga A: Transkripcija govora »Address to the Nation«

George W. Bush: Address to the Nation, 11. september 2001 (White House 2013).

Good evening.

Today, our fellow citizens, our way of life, our very freedom came under attack in a series of deliberate and deadly terrorist acts. The victims were in airplanes or in their offices: secretaries, business men and women, military and federal workers, moms and dads, friends and neighbors. Thousands of lives were suddenly ended by evil, despicable acts of terror. The pictures of airplanes flying into buildings, fires burning, huge -- huge structures collapsing have filled us with disbelief, terrible sadness, and a quiet, unyielding anger. These acts of mass murder were intended to frighten our nation into chaos and retreat. But they have failed. Our country is strong.

A great people has been moved to defend a great nation. Terrorist attacks can shake the foundations of our biggest buildings, but they cannot touch the foundation of America. These acts shatter steel, but they cannot dent the steel of American resolve. America was targeted for attack because we're the brightest beacon for freedom and opportunity in the world. And no one will keep that light from shining. Today, our nation saw evil -- the very worst of human nature -- and we responded with the best of America. With the daring of our rescue workers, with the caring for strangers and neighbours who came to give blood and help in any way they could.

Immediately following the first attack, I implemented our government's emergency response plans. Our military is powerful, and it's prepared. Our emergency teams are working in New York City and Washington D.C. to help with local rescue efforts. Our first priority is to get help to those who have been injured, and to take every precaution to protect our citizens at home and around the world from further attacks. The functions of our government continue without interruption. Federal agencies in Washington which had to be evacuated today are reopening for essential personnel tonight and will be open for business tomorrow. Our financial institutions remain strong, and the American economy will be open for business as well.

The search is underway for those who were behind these evil acts. I have directed the full resources of our intelligence and law enforcement communities to find those responsible and to bring them to justice. We will make no distinction between the terrorists who committed these acts and those who harbor them.

I appreciate so very much the members of Congress who have joined me in strongly condemning these attacks. And on behalf of the American people, I thank the many world leaders who have called to offer their condolences and assistance. America and our friends and allies join with all those who want peace and security in the world, and we stand together to win the war against terrorism.

Tonight, I ask for your prayers for all those who grieve, for the children whose worlds have been shattered, for all whose sense of safety and security has been threatened. And I pray they will be comforted by a Power greater than any of us, spoken through the ages in Psalm 23:

Even though I walk through the valley of the shadow of death, I fear no evil for you are with me.

This is a day when all Americans from every walk of life unite in our resolve for justice and peace. America has stood down enemies before, and we will do so this time. None of us will ever forget this day, yet we go forward to defend freedom and all that is good and just in our world.

Thank you. Good night. And God bless America.

Priloga B: Transkripcija govora »Address to Joint Session of Congress«

George W. Bush: Address to Joint Session of Congress, 20. september 2001 (White House 2013).

Mr. Speaker, Mr. President Pro Tempore, members of Congress, and fellow Americans:

In the normal course of events, Presidents come to this chamber to report on the state of the Union. Tonight, no such report is needed. It has already been delivered by the American people.

We have seen it in the courage of passengers, who rushed terrorists to save others on the ground -- passengers like an exceptional man named Todd Beamer. And would you please help me to welcome his wife, Lisa Beamer, here tonight. We have seen the state of our Union in the endurance of rescuers, working past exhaustion. We've seen the unfurling of flags, the lighting of candles, the giving of blood, the saying of prayers -- in English, Hebrew, and Arabic. We have seen the decency of a loving and giving people who have made the grief of strangers their own. My fellow citizens, for the last nine days, the entire world has seen for itself the state of our Union -- and it is strong.

Tonight we are a country awakened to danger and called to defend freedom. Our grief has turned to anger, and anger to resolution. Whether we bring our enemies to justice, or bring justice to our enemies, justice will be done. I thank the Congress for its leadership at such an important time. All of America was touched on the evening of the tragedy to see Republicans and Democrats joined together on the steps of this Capitol, singing "God Bless America." And you did more than sing; you acted, by delivering 40 billion dollars to rebuild our communities and meet the needs of our military. Speaker Hastert, Minority Leader Gephardt, Majority Leader Daschle, and Senator Lott, I thank you for your friendship, for your leadership, and for your service to our country. And on behalf of the American people, I thank the world for its outpouring of support. America will never forget the sounds of our National Anthem playing at Buckingham Palace, on the streets of Paris, and at Berlin's Brandenburg Gate.

We will not forget South Korean children gathering to pray outside our embassy in Seoul, or the prayers of sympathy offered at a mosque in Cairo. We will not forget moments of silence and days of mourning in Australia and Africa and Latin America. Nor will we forget the citizens of 80 other nations who died with our own: dozens of Pakistanis; more than 130 Israelis; more than 250 citizens of India; men and women from El Salvador, Iran, Mexico, and Japan; and hundreds of British citizens. America has no truer friend than Great Britain. Once again, we are joined together in a great cause -- so honored the British Prime Minister has crossed an ocean to show his unity with America. Thank you for coming, friend.

On September the 11th, enemies of freedom committed an act of war against our country. Americans have known wars -- but for the past 136 years, they have been wars on foreign soil, except for one Sunday in 1941. Americans have known the casualties of war -- but not at the center of a great city on a peaceful morning. Americans have known surprise attacks -- but never before on thousands of civilians. All of this was brought upon us in a single day -- and night fell on a different world, a world where freedom itself is under attack. Americans have many questions tonight. Americans are

asking: Who attacked our country? The evidence we have gathered all points to a collection of loosely affiliated terrorist organizations known as al Qaeda. They are some of the murderers indicted for bombing American embassies in Tanzania and Kenya, and responsible for bombing the USS Cole. Al Qaeda is to terror what the mafia is to crime. But its goal is not making money; its goal is remaking the world -- and imposing its radical beliefs on people everywhere.

The terrorists practice a fringe form of Islamic extremism that has been rejected by Muslim scholars and the vast majority of Muslim clerics, a fringe movement that perverts the peaceful teachings of Islam. The terrorists' directive commands them to kill Christians and Jews, to kill all Americans, and make no distinctions among military and civilians, including women and children. This group and its leader -- a person named Usama bin Laden -- are linked to many other organizations in different countries, including the Egyptian Islamic Jihad and the Islamic Movement of Uzbekistan. There are thousands of these terrorists in more than 60 countries. They are recruited from their own nations and neighborhoods and brought to camps in places like Afghanistan, where they are trained in the tactics of terror. They are sent back to their homes or sent to hide in countries around the world to plot evil and destruction.

The leadership of al Qaeda has great influence in Afghanistan and supports the Taliban regime in controlling most of that country. In Afghanistan, we see al Qaeda's vision for the world. Afghanistan's people have been brutalized; many are starving and many have fled. Women are not allowed to attend school. You can be jailed for owning a television. Religion can be practiced only as their leaders dictate. A man can be jailed in Afghanistan if his beard is not long enough.

The United States respects the people of Afghanistan. After all, we are currently its largest source of humanitarian aid; but we condemn the Taliban regime. It is not only repressing its own people, it is threatening people everywhere by sponsoring and sheltering and supplying terrorists. By aiding and abetting murder, the Taliban regime is committing murder.

And tonight, the United States of America makes the following demands on the Taliban: Deliver to United States authorities all the leaders of al Qaeda who hide in your land. Release all foreign nationals, including American citizens, you have unjustly imprisoned. Protect foreign journalists, diplomats, and aid workers in your country. Close immediately and permanently every terrorist training camp in Afghanistan, and hand over every terrorist, and every person in their support structure, to appropriate authorities. Give the United States full access to terrorist training camps, so we can make sure they are no longer operating. These demands are not open to negotiation or discussion. The Taliban must act, and act immediately. They will hand over the terrorists, or they will share in their fate.

I also want to speak tonight directly to Muslims throughout the world. We respect your faith. It's practiced freely by many millions of Americans, and by millions more in countries that America counts as friends. Its teachings are good and peaceful, and those who commit evil in the name of Allah blaspheme the name of Allah. The terrorists are traitors to their own faith, trying, in effect, to hijack Islam itself. The enemy of America is not our many Muslim friends; it is not our many Arab friends. Our enemy is a radical network of terrorists, and every government that supports them. Our

war on terror begins with al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped, and defeated.

Americans are asking, why do they hate us? They hate what they see right here in this chamber -- a democratically elected government. Their leaders are self-appointed. They hate our freedoms -- our freedom of religion, our freedom of speech, our freedom to vote and assemble and disagree with each other. They want to overthrow existing governments in many Muslim countries, such as Egypt, Saudi Arabia, and Jordan. They want to drive Israel out of the Middle East. They want to drive Christians and Jews out of vast regions of Asia and Africa. These terrorists kill not merely to end lives, but to disrupt and end a way of life. With every atrocity, they hope that America grows fearful, retreating from the world and forsaking our friends. They stand against us, because we stand in their way.

We are not deceived by their pretenses to piety. We have seen their kind before. They are the heirs of all the murderous ideologies of the 20th century. By sacrificing human life to serve their radical visions -- by abandoning every value except the will to power -- they follow in the path of fascism, Nazism, and totalitarianism. And they will follow that path all the way, to where it ends: in history's unmarked grave of discarded lies. Americans are asking: How will we fight and win this war? We will direct every resource at our command -- every means of diplomacy, every tool of intelligence, every instrument of law enforcement, every financial influence, and every necessary weapon of war -- to the disruption and to the defeat of the global terror network.

Now this war will not be like the war against Iraq a decade ago, with a decisive liberation of territory and a swift conclusion. It will not look like the air war above Kosovo two years ago, where no ground troops were used and not a single American was lost in combat. Our response involves far more than instant retaliation and isolated strikes. Americans should not expect one battle, but a lengthy campaign, unlike any other we have ever seen. It may include dramatic strikes, visible on TV, and covert operations, secret even in success. We will starve terrorists of funding, turn them one against another, drive them from place to place, until there is no refuge or no rest. And we will pursue nations that provide aid or safe haven to terrorism. Every nation, in every region, now has a decision to make. Either you are with us, or you are with the terrorists. From this day forward, any nation that continues to harbor or support terrorism will be regarded by the United States as a hostile regime.

Our nation has been put on notice: We're not immune from attack. We will take defensive measures against terrorism to protect Americans. Today, dozens of federal departments and agencies, as well as state and local governments, have responsibilities affecting homeland security. These efforts must be coordinated at the highest level. So tonight, I announce the creation of a Cabinet-level position reporting directly to me -- the Office of Homeland Security. And tonight I also announce a distinguished American to lead this effort, to strengthen American security: a military veteran, an effective governor, a true patriot, a trusted friend -- Pennsylvania's Tom Ridge. He will lead, oversee, and coordinate a comprehensive national strategy to safeguard our country against terrorism, and respond to any attacks that may come.

These measures are essential. But the only way to defeat terrorism as a threat to our way of life is to stop it, eliminate it, and destroy it where it grows. Many will be involved in this effort, from FBI agents to intelligence operatives to the reservists we have called to active duty. All deserve our thanks,

and all have our prayers. And tonight, a few miles from the damaged Pentagon, I have a message for our military: Be ready. I've called the Armed Forces to alert, and there is a reason. The hour is coming when America will act, and you will make us proud. This is not, however, just America's fight. And what is at stake is not just America's freedom. This is the world's fight. This is civilization's fight. This is the fight of all who believe in progress and pluralism, tolerance and freedom.

We ask every nation to join us. We will ask, and we will need, the help of police forces, intelligence services, and banking systems around the world. The United States is grateful that many nations and many international organizations have already responded -- with sympathy and with support. Nations from Latin America, to Asia, to Africa, to Europe, to the Islamic world. Perhaps the NATO Charter reflects best the attitude of the world: An attack on one is an attack on all. The civilized world is rallying to America's side. They understand that if this terror goes unpunished, their own cities, their own citizens may be next. Terror, unanswered, can not only bring down buildings, it can threaten the stability of legitimate governments. And you know what? We're not going to allow it.

Americans are asking: What is expected of us? I ask you to live your lives, and hug your children. I know many citizens have fears tonight, and I ask you to be calm and resolute, even in the face of a continuing threat. I ask you to uphold the values of America, and remember why so many have come here. We are in a fight for our principles, and our first responsibility is to live by them. No one should be singled out for unfair treatment or unkind words because of their ethnic background or religious faith. I ask you to continue to support the victims of this tragedy with your contributions. Those who want to give can go to a central source of information, libertyunites.org, to find the names of groups providing direct help in New York, Pennsylvania, and Virginia.

The thousands of FBI agents who are now at work in this investigation may need your cooperation, and I ask you to give it. I ask for your patience, with the delays and inconveniences that may accompany tighter security; and for your patience in what will be a long struggle. I ask your continued participation and confidence in the American economy. Terrorists attacked a symbol of American prosperity. They did not touch its source. America is successful because of the hard work, and creativity, and enterprise of our people. These were the true strengths of our economy before September 11th, and they are our strengths today. And, finally, please continue praying for the victims of terror and their families, for those in uniform, and for our great country. Prayer has comforted us in sorrow, and will help strengthen us for the journey ahead.

Tonight I thank my fellow Americans for what you have already done and for what you will do. And ladies and gentlemen of the Congress, I thank you, their representatives, for what you have already done and for what we will do together. Tonight, we face new and sudden national challenges. We will come together to improve air safety, to dramatically expand the number of air marshals on domestic flights, and take new measures to prevent hijacking. We will come together to promote stability and keep our airlines flying, with direct assistance during this emergency. We will come together to give law enforcement the additional tools it needs to track down terror here at home. We will come together to strengthen our intelligence capabilities to know the plans of terrorists before they act, and to find them before they strike.

We will come together to take active steps that strengthen America's economy, and put our people back to work. Tonight we welcome two leaders who embody the extraordinary spirit of all New Yorkers: Governor George Pataki, and Mayor Rudolph Giuliani. As a symbol of America's resolve, my administration will work with Congress, and these two leaders, to show the world that we will rebuild New York City.

After all that has just passed -- all the lives taken, and all the possibilities and hopes that died with them -- it is natural to wonder if America's future is one of fear. Some speak of an age of terror. I know there are struggles ahead, and dangers to face. But this country will define our times, not be defined by them. As long as the United States of America is determined and strong, this will not be an age of terror; this will be an age of liberty, here and across the world.

Great harm has been done to us. We have suffered great loss. And in our grief and anger we have found our mission and our moment. Freedom and fear are at war. The advance of human freedom -- the great achievement of our time, and the great hope of every time -- now depends on us. Our nation, this generation will lift a dark threat of violence from our people and our future. We will rally the world to this cause by our efforts, by our courage. We will not tire, we will not falter, and we will not fail.

It is my hope that in the months and years ahead, life will return almost to normal. We'll go back to our lives and routines, and that is good. Even grief recedes with time and grace. But our resolve must not pass. Each of us will remember what happened that day, and to whom it happened. We'll remember the moment the news came -- where we were and what we were doing. Some will remember an image of a fire, or a story of rescue. Some will carry memories of a face and a voice gone forever.

And I will carry this: It is the police shield of a man named George Howard, who died at the World Trade Center trying to save others. It was given to me by his mom, Arlene, as a proud memorial to her son. This is my reminder of lives that ended, and a task that does not end. I will not forget this wound to our country or those who inflicted it. I will not yield; I will not rest; I will not relent in waging this struggle for freedom and security for the American people. The course of this conflict is not known, yet its outcome is certain. Freedom and fear, justice and cruelty, have always been at war, and we know that God is not neutral between them.

Fellow citizens, we'll meet violence with patient justice -- assured of the rightness of our cause, and confident of the victories to come. In all that lies before us, may God grant us wisdom, and may He watch over the United States of America.

Thank you.